

Vsebina.

I. Razprave:

Čigav je pentatevh? — Dr. M. Slavič	73
Zdravstvo in sorodne zadeve v Sloveniji. — Dr. Ant. Breclj	85
Gospodarske krize. (Konec.) — Dr. Jože Lavrič	96

II. Pregledi:

Pravniški kongres v Sarajevu. — Dr. Metod Dolenc	107
Avstrijska šolska reforma. — Dr. A. Sušnik	110
Država. — A. U.	122
Iz jugoslovanskega sveta. — Dr. L. Sušnik	124
Slovanski agrarizem. — A. U.	127
Mistika. — A. U.	129

III. Slovstvo:

Cankar, Zgodovina likovne umetnosti v Zapadni Evropi. I, 1. — Frst.	131
Spomenica na drugi kongres pravnika. — Dr. V. Korošec	133
Bilimović, Jugoslavien. — A. U.	134
Topalović, Privredni problemi juga. — A. U.	134
Makarov, Das russische Zwischenprivatrecht. — Dr. J. Mohorič	135
Cartellieri, Die römischen Alpenstraßen. — Dr. V. K.	136
Majcen, Kratka zgodovina Maribora. — Frst.	136

CIGAV JE DEKALOG?

Dr. M. Slavič.

Ko sem se zadnje dni junija 1927 vrnil iz orientu, sem zaznal po »Slovincu«, da je »Jutro« z dne 19. junija 1927 po »Deutsche Literaturzeitung« z dne 28. maja 1927 poročalo, da Mojzesov dekalog ni nastal v Mojzesovem času, ampak šele v judovskem babilonskem ujetništvu okoli l. 550. pred Kr. Pisalo je: »V šoli smo se učili, da je Mojzes sprejel 10 božjih zapovedi okoli 1100 (?) pred Kr. na gori Sinaj. Toda moderna znanost se s to hipotezo že davno več ne zadovoljuje. Kakor čitamo v »Deutsche Literaturzeitung«, je novi rektor univerze v Bonnu prof. Meinhold v svojem inavguracijskem predavanju dozdaj veljavno tezo Mojzesovega dekaloga izpodbil in dokazal, da je deset zapovedi nastalo v judovskem babilonskem ujetništvu okoli 550 pred Kr.¹, v dobi verskega in moralnega propadanja naroda, ko je šlo za to, da se reši, kar se rešiti dá verskih in moralnih vrednot.«

Člankar lahkomišelnost rabi netočne izraze, s katerimi dokazuje, da mu je stvar popolnoma tuja. Če mu je vprašanje neznano, bi moral vsaj vestno posneti svoj vir »Deutsche Literaturzeitung«. Tega ni storil. Recenzent Meinholdovega govora, evangeličanski biblicist Otto Eißfeldt, pravi namreč v »D. Literaturzeitung« takole: »Meinhold bestreitet in bewußtem und betontem Gegensatz zu neueren Veröffentlichungen (R. Kittel, Sellin, H. Schmidt) die Herleitung des Dekalogs von Mose und denkt ihn sich im Exil, um 550 v. Chr. etwa, entstanden, in einer Zeit des religiösen und moralischen Zusammenbruches, da es galt, an religiösen und moralischen Werten zu retten, was zu retten war.«

¹ V resnici ima Meinhold v svojem rektoratskem govoru »Der Dekalog« (Gießen 1927, str. 31) letnico 450.

To je vendarle nekaj drugega kakor člankarjeva trditev: »Toda moderna znanost se s to hipotezo (da je Mojzes avtor dekaloga) že davno več ne zadovoljuje.« Eißfeldt sam pravi v najdnejši recenziji, da je sam bil proti Meinholdovemu mnenju, da si mu zaaj nekatera dokazovanja Meinholdova zde uvaževanja vredna. Še bolj važna pa je Eißfeldtova ugotovitev, da so znameniti evangeličanski biblicisti, kakor so R. Kittel, Sellin, H. Schmidt, tudi v svojih novejših objavah nasprotniki Meinholdove teorije. Meinholdova trditev torej ni »moderna znanost«.

Meinhold sam se o svoji tezi previdno izraža. V svoji knjigi »Einführung in das Alte Testament« (Gießen 1919, str. 93 sl.) pravi o tem takole: »Jünger noch scheint der bekannte Dekalog Ex 20 = Deut 5. Hier ist von kultischen Bestimmungen nur das eine Sabbatgebot vorhanden. Es liegt doch nahe, anzunehmen (M. torej niti ne trdi, da bi bilo dokazano), daß erst die Tätigkeit der großen Propheten vorangehen mußte mit ihrer Bekämpfung des Kultus, mit ihrer Hervorhebung, daß recht handeln, Gott lieben, ihm vertrauen in Gedanken, Worten und Werken der rechte Gottesdienst sei, bevor man imstande war, aus der verwirrenden Zahl der Gesetze diese zehn herauszugreifen und in diese klassische Form zu fassen. Da die Propheten nirgends auf diesen Dekalog anspielen, werden sie ihn — hier hat das argumentum e silentio doch wohl Geltung — auch nicht gekannt haben (Argumentum e silentio tu ni na mestu; preroki so opominjali k spolnjevanju zapovedi, z ničimer pa ni dokazano, da bi preroki morali citirati 10 božjih zapovedi tako, kakor so zapisane v Eks 20 in Deut 5.) Es wäre ja schlechterdings nicht zu begreifen, daß sie dem Volk bei all ihren Vorwürfen niemals den machen, daß es sich gegen das von Gott durch Moses übermittelte »Grundgesetz« seines Bundes gröblich vergangen hat. (To ni res. Saj preroki večkrat očitajo ljudstvu grehe zoper 10 božjih zapovedi n. pr. Oz 4, 2 zoper 2., 8., 5., 7., 6. zapoved. Ezehiel 20, 11. 12 izrečno pravi, da je Bog dal v puščavi ljudstvu zapovedi, zlasti sobotno. Preroki v resnici grajajo Izraelce, ker se ne drže 10 zapovedi, kar ne bi mogli storiti, če bi s svojo pridigo šele hoteli uvesti dekalog. Cf. Šanda. Moses u. Pentateuch, Alttest. Abh., Münster, 1924, str. 182.) Es handelt sich gar nicht darum, ob Moses

eine solche in etwas kürzerer Form als unser Zehntwort gedachte Zusammenstellung kultisch-religiöser Pflichten habe verfassen können — das zu bestreiten liegt kein Grund vor — (M. torej izrečno priznava možnost, da je Mojzes avtor dekaloga) sondern ob nach dem kritischen Befunde und nach der religiösen Entwicklung in Israel etwas Derartiges anzunehmen ist. Das muß entschieden verneint werden. Die Tatsache, daß von allen Festen nur der Sabbat eingeschränkt wird, spricht durchaus für die Entstehung dieser Zusammensetzung in Babel zur Zeit der Verbannung. Hier kam die Feier anderer Feste, bei denen das Opfer im Mittelpunkt der Feier stand, nicht in Frage, da man in »unreinem Lande« nicht opfern durfte. Der Dekalog will möglicherweise Opfer und Erntefeiern nicht für immer aufheben: er will nur für die Verbannten und die Zeit der Verbannung ein Summarium der den Juden ge'tenden Pflichten sein. Darum versteht man auch, wie in der Zeit nach der Verbannung, wo der Tempel und sein Dienst wieder im Mittelpunkt des Interesses stand, dieses Zehntwort so gut wie verschwindet. (To zopet ni res; saj so Makabejci drago plačali svojo razlago tretje božje zapovedi, da se sobotni dan ne smejo braniti z orožjem; okoli 1000 mož je padlo sobotni dan, ker se niso branili, tako da je Matatija dal drugačno razlago, da se bodo namreč v soboto bojevali zoper napadalce. I. Mak 1, 41.)

Meinholdovo mnenje je torej precej drugačno kakor »Jutrova« trditev, da je Meinhold »dozdaj veljavno tezo Mojzesovega dekaloga izpodbil in dokazal, da je deset zapovedi nastalo v judovskem babilonskem ujetništvu«. Meinhold tudi ni bil prvi in edini, ki je prišel na to misel. Izrazili so jo že nekateri drugi, ki stoje, kakor Meinhold, na podlagi Wellhausenove teorije o postanku pentatevha. Po tej hipotezi se je izvršila končna redakcija pentatevha po babilonski sužnosti okoli l. 444. pred Kr. In ni težko priti na to misel, če pa so bili po Wellhausenovi teoriji viri pentatevha J (Jahvist), E (Elohist), B (Pundesbuch), D (Deuteronomium), P (Priesterkodex) pisani šele v času od 8. stol. do 444. pred Kr. Tako je mislil n. pr. Budde l. 1912., da dekalog ni od Mojzesa, ker bi sicer preroki ne imeli nič dela z razvijanjem pojma o Bogu, saj je ta že v dekalogu dovršeno podan. Steuernagel je zapisal

l. 1912., da je dvomljivo, ali je že Mojzes zahteval češčenje edinega Jahveja, monolatrijo, monoteizem. Beer je l. 1912. pisal o tem skoraj enako ko Meinhold. Bade je l. 1914. menil, da prepoved podob (1. zapoved) ni mogla nastati istočasno ko prepoved tatvine (7. zapoved).

Wellhausenova teorija se v celoti ne da dokazati, dasi je spravila nekatere prej neznane reči na dan, ki se dajo sprejeti in se tudi s katoliške strani uvažujejo, dasi z veliko previdnostjo. Kdor se torej glede postanka desetih zapovedi opira samo na Wellhausenovo podlago, ta je še daleč od pravega dokaza. In res je veliko pristašev Wellhausenove teorije za Mojzesov izvor desetih zapovedi. Razen Kittela, Sellina, Schmidta, ki jih Eißfeldt v omenjeni recenziji navaja kot zagovornike Mojzesovega izvora, se iz Wellhausenovih vrst lahko omenijo v prilog Mojzesovemu avtorstvu Greßmann, Ottley, Kautzsch. Posebno vneto zagovarja Mojzesov izvor desetih zapovedi Eduard König (Geschichte der alttestamentlichen Religion, Gütersloh 1915), dasi je tudi pristaš Wellhausenove teorije. Na enem mestu (str. 13) pravi, da Elohist »indirektno citira« dekalog (das Bundesbuch samt dem Dekalog). Na drugem mestu (str. 19) izjavlja odločno: »Ich aber meine erstens, daß nach dem Sprach- und Sachbeweis die zehn Prinzipien des Dekalogs und das eben erwähnte Bundesbuch in keine wahrscheinlichere Zeit, als in die grundlegende Epoche Moses, gelegt werden können.« In naposled (str. 195) pravi: »Nach meiner literarkritischen Überzeugung gibt nun die elohistische Schicht im allgemeinen die älteste Ausprägung der Erinnerungen Israels über die Patriarchenzeit und die mosaische Periode, und innerhalb dieser Schicht ragt insbesondere das »Bundesbuch« (Ex 24, 7) in die mosaische Zeit selbst hinein... Zunächst die im Dekalog enthaltenen »zehn Prinzipien« — abgesehen von ihren Motivierungen — aus der Zeit Moses, der sie vom Gesamtbewußtsein Israels zugeschrieben sind, wegzurücken, liegt kein stichhältiger Grund vor.« Enako se izraža v svojem delu »Das Deuteronomium« (Leipzig, 1917). König je torej kljub Wellhausenovi teoriji odločno zato, da je dekalog Mojzesovega izvora.

Tako govori o tem vprašanju nekatoliška »moderna znanost«, torej drugače kakor je poročal »Jutrov« člankar. Katoliška moderna znanost pa je enotno za Mojzesov izvor dekaloga. Najnovejši, Nikelov, Uvod v staro zavezo (Grundriß der Einleitung in das Alte Testament. Münster 1924, str. 62) pobija zlasti tri razloge, ki jih nasprotniki navajajo proti Mojzesovemu izvoru dekaloga. Pravijo namreč, da 1. zapoved božja ni mogla nastati v Mojzesovem času, ampak šele v Babelu, češ, da so prej Izraelci podobe častili. Temu nasproti se da dokazati, da je bila služba božja v Silu in v Jeruzalemu brez podob, staroizraelsko češčenje podob pa je bilo nezakonito. Dalje trde, da 3. zapoved o soboti in 10. zapoved o tujem blagu že suponirata stalno naseljenost v Palestini. Temu nasproti pa je gotovo, da so bili Izraelci že v Egiptu poljedelci, da v Mojzesovem času niso bili divja nomadska druhal in da je Mojzes vendarle mogel v mislih imeti tudi že bodočnost v Palestini. Če končno nasprotniki poudarjajo, da ima dekalog jezikovne oblike poznejšega časa, dobe kraljev, je treba opozoriti, da dekalog gotovo ni mogel ohraniti najstarejše jezikovne oblike. Istotako je Nikel pisal že prej v *Biblische Zeitfragen, Die Pentateuchfrage* (Münster 1921, str. 46).

Nasploh pa stojijo nasprotniki Mojzesovega dekaloga pod vplivom verstveno-zgodovinskih nazorov Wellhausenovih. Nekateri izmed njih, ki mislijo, da je pentatevh nastal samo iz pomojeških virov, odklanjajo vsako diskusijo o možnosti, da bi mogli izhajati nekateri deli od Mojzesa. Zato preiskujejo katoličani omenjene verstveno-zgodovinske Wellhausenove nazore, ki splošno nikakor ne vzdrže kritike in se v novejšem času bolj in bolj odklanjajo.

Enega takega dokaza zoper wellhausenske verstveno-zgodovinske nazore smo se spominjali, ko smo na potovanju v orient obiskali otok Elephantine pri Assuanu v Gornjem Egiptu. Na tem lepem otoku sredi Nila je več ostankov iz starega veka. Za nas so bile najvažnejše razvaline nekdanjega judovskega templja. V l. 1906.—1908. so se tu našli papyri iz 5. stol. pred Kr. Iz teh se posnema, da je bil tam krasen judovski tempelj, kjer je bil duhovniški kolegij z Jedonjahom na čelu in so imeli Jahvejev oltar, jedilne in žgalne daritve; tudi zlate in srebrne skodelice za službo božjo se omenjajo. Ta tempelj je bil postavljen gotovo že pred l. 525. pred Kr., l. 410. pred Kr. pa je bil že porušen. Radi te izgube svo-

jege svetišča so Judje zelo žalovali, »se postili in molili k Jahveju, Gospodu nebes«. Iz tega se da sklepati, kako radi so imeli svojo judovsko službo božjo, ki jim tedaj ni bila nekaj na novo uvedenege ali vsiljenega. Papyri so pisani v aramejščini, ki so jo ti judovski kolonisti tam govorili. Toda na papyrih so poleg aramejskih izrazov za jedilne in kadilne daritve tudi čisto hebrejske besede, ki so v pentatevhu. Iz tega sledi, da so poznali bogoslužni del pentatevha, ki tedaj ni mogel nastati še le l. 444. pred Kr.

S takimi in enakimi najdbami se izpodbija verjetnost in možnost wellhausenskih rekonstrukcij izraelske verstvene zgodovine ter se potrjuje njen potek, kakor nam ga poroča sveto pismo. Egipčanska zgodovina, ki jo spoznavamo v zadnjih sto letih iz hieroglifskih napisov, nam pojasnjuje marsikatero stvari v svetem pismu. Tako se n. pr. poroča Gen. 12, 16, da je Faraon dal Abrahamu štiri vrste živali: ovce, vole, osle in kamele. Ne omenjajo pa se konji, ki bi bili vsekako primerno darilo. Enako pa tudi ni naslikanih konjev na egipčanskih spomenikih, ki so nastali pred prihodom Hyksov v Egipt. Kajti šele ti azijski Hyksi so od Arijev s seboj pripeljali konje v Egipt. Iz tega se zopet po pravici sklepa, kako točna so sveto-pisemska zgodovinska poročila, ki nikakor ne mešajo raznih zgodovinskih in kulturnih dob, ampak jih ločijo z zgodovinsko resničnostjo.

Z velikim zanimanjem smo dalje gledali v državnem muzeju v Kairi »Izraelski kamen«, ki ga je l. 1896. našel Flinders Petrie v veličastnem templju v Tebah; te razvaline smo seve tudi mi natančno pregledali. To je dozdej najstarejši izvenbiblični dokument, ki ima ime »Izrael« in govori o Izraelcih. Nasprotniki svetega pisma bi kaj radi spravili zgodovino svetega pisma v kraljestvo mitov in bajk. Ob tem kamenu z nepodkupljivimi hieroglifi stoji trdno zgodovinska resnična eksistenca izraelskega naroda v 13. predkrščanskem stoletju. Na tem kamenu se namreč proslavljajo zmage faraona Merenptaha in se med drugim pravi: »Opustošena je Libija, Heta (Hetiti) je v miru, Izraelovi prebivalci so uničeni, njih seme (zarod) več ne eksistira.« Faraon Merenptah iz 19. dinastije je vladal ok. 1258—1200 pred Kr. (Ta velja kot faraon izhoda Izraelcev iz Egipta. V svetem pismu se, kakor znano, ime faraona ne nahaja. Iz »Izraelskega kamena« pa se s precejšnjo verjetnostjo sklepa, da bi Izraelci za tega faraona morali biti že dalje časa izven Egipta, ker se imenujejo kot premaganci med azijskimi narodi. Zato mislijo drugi, da je faraon izhoda Amenof II. iz 18. dinastije, ki je vladal od 1461—1436).

Enako znamenite so amarnske tablice, nad 300 ilnatih ploščic, ki so se našle l. 1888. na ozemlju Tell el-Amarna v Srednjem Egiptu, ki sem jih gledal v muzejih v Kairi, pa tudi v Londonu, Ox'ordu in Berlinu. Te tablice so nekak državni arhiv faraonov Amenofa III. in Amenofa IV. iz časa ok. 1400 pred Kr., torej iz dobe, ko so Izraelci ogrožali Palestino. Največ tablic ima poročila palestinskih knezov in uradnikov na egipčansko vlado. Za sveto pismo je menda najzanimivejša tablica, na kateri poroča jeruzalemski knez Abdihiba,

da Habiri (med katerimi so menda vsaj deloma Hebrejci-Izraelci) ogrožajo deželo, radi česar prosi za nujno vojaško pomoč. Ta tablica nam torej slika za dobo, v kateri so Izraelci prodirali v sveto deželo, enako situacijo, kakor biblična Jozuetova knjiga. Tudi po amarnski tablici je bila v tej dobi podana možnost, da je kak tuj napadalen narod mogel priti v Palestino. Izraelska osvojitve Palestine torej ni nič nemogočega tudi po izvenbibličnem viru. Po tej amarnski tablici bi bil izhod Izraelcov iz Egipta prav lahko mogoč pod Amenofom II., ki je vladal neposredno pred Amenofom III. in IV. Če pa bi bil izhod 200 let pozneje, pod Merenptahom, bi nam služila ta tablica samo v to, da so že 200 let prej Habiri enako ogrožali Palestino ko pozneje Izraelci. Možnost osvojitve je tudi v tem slučaju ilustrirana.

Na tak način se z izvenbibličnimi dokumenti potrjuje resničnost svetega pisma v posameznih knjigah. Pri Roboamu n. pr. pravi sveto pismo (III Kralj. 14, 25 in II Kron 12, 2 sl.): »V petem letu kraljestva Roboamovega pa je prišel Sesak, kralj egiptski, nad Jeruzalem... In vzjel je najtrdnjša mesta v Judu ter prišel do Jeruzalema.« V Karnaku ali starih Tebah v Gornjem Egiptu pa smo gledali in fotografirali v najhujši opoldanski vročini na zidu slavnega Amonovega templja sliko in popis zmage tega Sesaka v Palestini. V sredi je bog Amon, ki drži v desnici nekak meč v obliki srpa, v levici pa pet vrst palestinskih krajev, zvezanih z vrvmi. Vsak kraj je reprezentiran s podobo na kateri je napisano ime kraja in pri kateri je zgornji del človeka, ki se po orlovskem nosu, po izbočenih ustnicah in po bradi označuje kot Semit. Pod Amonom je boginja zavetnica Teb, ki ima tudi več vrst Judov na vrvicah. — Kakor z egiptskimi najdbami, tako se tudi z asirsko-babilonskimi podpira razumevanje svetega pisma.

Prehod Izraelcev preko Rdečega morja dela eksegetom še vedno težave. Ogledati sem si hotel vse kraje, ki pridejo tu v roštev: mesta, ki se omenjajo v Eksodu, in postaje, kjer so taborili Izraelci. Prevozil sem se dvakrat ob Sueškem prekopu med Ismailijo in Suezom. Celo mogoče se mi zdi, da je voda sedanjega Rdečega morja sečala preko Sueza do Ismailije. Zato so lahko šli Izraelci preko Rdečega morja kje med Ismailijo in Suezom, preko današnjih Grenkih jezer, ali na prostoru med Timsah-jezerom in Grenkimi jezери. Ni torej treba misliti, da bi šli preko današnjega Rdečega morja južno od Sueza, ker ima ta hipoteza razne težave.

Nad vse važno je za babilicista bivanje Izraelcev v Sinajski puščavi in sinajska zakonodaja. Zato babilicista kar sili, da pogleda te kraje, da more govoriti o možnosti, verjetnosti in resničnosti vsega tega, kar je podlaga vsega Mojzesovega dela in Mojzesovega pentatevha. Najprej delašo težave že previsoke številke, ki jih navaja pentatevh za Izraelce, ki so bivali v Sinajski puščavi. Zdaj živi v krajih, kjer so hodili Izraelci, okoli 5000 ljudi, ki imajo tu silno trdo, ubošo življenje. Na celem polotoku pa jih je mogoče okrog 20.000. V pentatevhu pa pravijo številke, kakor zdaj stoje, da je bilo 603.550 za vojno sposobnih mož, torej brez žen, otrok, mladine

do 20. leta. Če to številko pomnožimo s pet, dobimo narod treh milijonov ljudi. Tak narod voditi po Sinajski puščavi bi bila huda naloga. V sveti deželi pa tudi ne bi imeli zmožnosti za življenje. Zato mislijo nekateri, da so te številke napačno sporočene, da je bilo število mnogo nižje. Šanda n. pr. računa na 20 do 25 tisoč Izraelcev (Moses und der Pentateuch. Münster 1925, str. 344). Flinders Petrie pušča celo samo 5550 Izraelcev v 598 šotorih in skuša to številko eksegetično utemeljiti, kar je seve bolj težko. Znani kronolog Kugler S. J. pa eksegezira ta mesta tako, da so šteli Izraelci le može nad 20 let in te naštete številke reprezentirajo narod 603.550 duš. Pol milijona ljudi voditi po teh ubogih sinajskih krajih je še itak zadosti hudo. Če človek vidi te puste, strahovito peščene in kamenite kraje, se prav gotovo ne more navduševati za prevelike številke.

Kraj božjega razodetja sam, Sinaj, je še malo sporen. Na Midianitskem, onkraj akabskega zaliva, zdaj že malokdo išče biblični Sinaj. Borita pa se še dve gori za to čast, Džebel Serbal, 2052 m visok, in Džebel Musa s svojimi 2223 m. Iz opisov si ni mogoče ustvariti prave slike teh krajev. Ko sem jih peš ali na kameli prepotoval, sem strmel nad njih veličastnostjo in se živo uživel v dogodke, ki jih popisuje II. Mojzesova knjiga. Džebel Musa ali Mojzesova gora popolnoma odgovarja situaciji, ki jo podstavlja biblično poročilo. V nepopisno lepem spominu mi ostane vadi er Raha, dva in pol kilometra dolga in en kilometer široka dolina, ravnina ali planota, obdana od vseh strani s 500 m visokimi pečinami, s tremi ali štirimi izhodi. Kakor kaka slavnostna dvorana je ta planota er Raha z visokimi gorskimi stenami pod milim nebom. V njej je zbral Mojzes izraelski narod, in odtam so slišali glas božji, ki se je razlegal preko treh vrhov gore ras es Safsaf, 1994 m, za katerim se je dvigal od ravnine neviden, v oblačno temo zavit vrh Mojzesove gore, Džebel Musa. In tu se je proklamirala, kakor pravi tudi Šanda (na nav. mestu str. 181) »etična Charta magna« 10 božjih zapovedi, ki tvorijo podlago izraelske religije in izraelskega socialnega reda.

»Jutrov« člankar dostavlja, da je nastal dekalog v babilonskem ujetništvu, v tistem času, ko so v Grčiji nastali reki kakor: »Spoznaj samega sebe«, »Ne preveč« itd. S tem je mogoče hotel vzbuditi domnevo, kakor da v prejšnjih časih, zlasti v Mojzesovem času ne bi bil mogoč tako dovršen zakonik kakor je dekalog. Ta domneva je izgubila v zadnjih 25 letih popolnoma vso veljavo. L. 1901./2. se je našel v mestu Susa nad dva metra visok in okoli en meter debel kamen, ki sem ga gledal v Louvru v Parizu. Na tem kamenu je državni zakonik, 280 pravnih in kazenskih naredb babilonskega kralja Hamurapija, ki je vladal okoli l. 2000 pred Kr. Z Mojzesovim

zakonikom, zlasti z delom, ki ga kritiki imenujejo knjigo zaveze, ima Hammurapijev kodeks precej sličnosti. In ta kodeks sloni na še starejših sumerskih podlagah. Razen tega se je našel v najnovejšem času staroasirski zakonik, ki izhaja iz 13. ali 14. stoletja pred Kr. (prim. Ehelolf, Ein altassyrisches Rechtsbuch, Berlin 1922). Najdeni kosi, v celem 55 paragrafov, imajo določbe o zakonskih zadevah. Enako važen kakor Hammurapijev kodeks pa je hetitski zakonik, ki se je našel v maloazijski vasi Boghazköi, pet dni hoda vzhodno od Angore. Napisov s hetitskimi hieroglifi sem videl več v carigrajskem muzeju l. 1913., ko še ti hieroglifi niso bili razvozljeni. Medtem so tudi ti hieroglifi postali strokovnjakom pristopni kakor pred 100 leti egiptski. Ta hetitski zakonik (prim. Hetitische Gesetze, Leipzig 1922 v zbirki: Der alte Orient, 23. letnik, 2. zvezek) ima 187 paragrafov in izhaja menda iz začetka 13. stoletja, torej iz časa Ramsesa II., tradicionalnega faraona-zatiralca Izraelcev.

Mojzesov zakonik torej ni brez analogij v tako starih časih. Celo za dekalog imamo analogije. V egiptskem muzeju v Kairi sem gledal papyre s »knjigo mrtvih«. In iz britskega muzeja v Londonu mi je ostala v spominu ilustracija k 125. poglavju te »knjige mrtvih«. Mrliču so namreč dali Egipčani v krsto papyrus z besedilom, kako naj se opraviči pred 42 sodniki. Na tej ilustraciji moli mrlič kleče pred temi sodniki in citira pridejane tekste, s katerimi zagotavlja, da teh in teh grehov nima na vesti: »da ni goljufal, ne kradel, ne krivo pričal, hlapca pri gospodarju ne obrekoval, vdove ne stiskal, delavce z delom ne preoblašal, dojenčku mleka ne jemal, lakote in trpljenja ljudem ne povzročal, da ni nikogar ubil, da ni bil len, da ni klel Boga, kralja in staršev, da ni lagal, se ne bahal in prevzetno besedičil, da ni živel v grehih zoper čistost...« (Prim. Kayser und Roloff, Aegypten einst und jetzt. Freiburg 1908, str. 55.) Analogija z dekalogom je tu izven vsakega dvoma.

»Jutrovemu« poročevalcu torej ni treba čakati na čas grških izumiteljev rekov, kakor »Spoznaj samega sebe«, »Ne preveč«, da bi mu šele ta pozni čas mogel sestaviti misli desetih božjih zapovedi. Sicer pa te zapovedi itak niso nič drugega kakor razlaga naravnega zakona, ki ga je Bog zapisal človeku v srce že prej, nego je bil napisan na sinajske kamenite

table. Tudi ni treba misliti, da bi šele izraelski preroki morali po'agoma »razvijati« misli dekaloga, preden bi se mogle formulirati v babilonski sužnosti v obliki dekaloga, ko pa so že stari Egipčani vse to imeli. In če bi kdo ugovarjal, da so bili Egipčani bolj kulturni narod kot Izraelci, mu postrežemo lahko tudi z drugimi narodi. Na babilonski 2. Šurpu-tablici je nekakšno izpraševanje vesti, kjer se naštevajo grehi zoper 1. (češčenje Boga), 4. (starši), 8. (laž, krivo pričevanje), 7. (goljufigija), 6. (prešestvo), 5. (umor) zapoved. Celotno primitivni zamorci Z'atega obrežja poznajo skupino npravnih zapovedi: Kdor časti očeta in mater ali predstojnika, kdor ne ubija ali ni zavraten, kdor ne prešestvuje, ne krade, ne priča po krivem, ni lakomen, ta se imenuje njongmobi, t. j. božji otrok, v nasprotnem slučaju pa abonsambi, t. j. hudičev otrok (prim. Šanda, nav. d. str. 184). Egipčanska zapoved o ljubezni do staršev ima celo isto motivacijo kot dekalog, obljublja namreč časno plačilo, dolgo življenje. Iz časa pete egipčanske dinastije (okrog 2700—2550) čitamo v knjigi Ptahhotepovi: »Sin, ki sprejme besedo svojega očeta, bo zato učakal starost« (prim. Kayser u. Roloff, nav. d. str. 55).

Nikakor se torej ne more trditi, da Izraelci v Mojzesovem času ne bi mogli imeti dekaloga, in da bi morali čakati nanj do babilonske sužnosti. Ampak Izraelci so dobili s sinajskim razodetjem slovesno proklamacijo dekaloga. Še več. O tretji zapovedi božji, o posvečevanju sobote, pravi sveto pismo, da je Mojzes ni niti uvedel, ampak se ta zapoved predpostavlja že kot nekaj znanega, običajnega, a priori že danega. V II. Mojzesovi knjigi, 20. 8 namreč stoji: »S p o m n i se, da posvečuješ sobotni dan.« Kakor falzifikator iz babilonske sužnosti bi bil Mojzesu prilastil uvedbo sobote, da bi ji dal s tem pred svojimi sodobniki večjo avtoriteto. In v resnici Mojzes s pomembnostjo sedmega dneva ni uvedel nekaj dotle neznanega. Saj imamo tudi pri Babiloncih številko 7 kot sveto številko in sedmi dan kot sveti dan, dasi so Babilonci ta sveti sedmi dan drugače obhajali kot Izraelci. Sobota Mojzesovega dekaloga ima torej analogijo pri Babiloncih. V babilonskem, asirskem, celo že v sumerskem naziranju ima številka sedem poseben pomen; tako se tudi razloži, kako Mojzesov dekalog in že poročilo o stvarjenju sveta prideta do tega, da uveljavljata sedmi dan kot praznik (prim. o tem J. Hehn, Der israelitische Sabbath, Münster, Aschendorff 1909). Že v babilonščini pomeni, kakor izvaja

Hehn, število sedem neko veseljnost, popolnost. Izraz »sedemkrat« pa pomeni v 4. poglavju I. Mojzesove knjige najvišje stopnjevanje: »Kdorkoli Kajna ubije, bo sedemkrat kaznovan«, t. j. hudo, v najvišji, popolni meri. Pri Lamehu pa se pravi, da bo »sedemdesetkrat sedemkrat« maščevan, s čimer se ista misel emfatično poudarja. Enako je v novi zavezi govor o sedemkratnem in sedemdesetkrat sedemkratnem odpuščanju.

Z uvedbo sobote torej Izraelcem ni bilo treba čakati do babilonske sužnosti, da bi si mogli osvojiti ta pojem. Vpravi radi sobote pa bi Meinhold hotel potisniti postanek dekaloga v eksilsko dobo! V tem oziru mu nasprotuje tudi Beer (v Paulys Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft, Stuttgart, Metzler, 1920, str. 1553 sl.), ki stoji sicer na podlagi Wellhausenove teorije in nastavlja formulacijo dekaloga tudi v eksil, pa pravi vendarle: »Selbst wenn der biblische Sabbat denselben Ausgang hat wie der babylonische Sabbat oder nur eine Nachbildung desselben ist, so wurde doch der biblische Sabbat geraume Zeit schon vor dem Exil als ein dem Jahve geltender Festtag begangen.« O preroku Ezehielu pravi Beer v nasprotju z Meinholdom, da je praznovanje sobote le *n o v o p o ž i v i l* (Eine Neubelebung erfuhr der Sabbat durch den im babylonischen Exil [seit 596] wirkenden Propheten Ezechiel, der ihm in seinem Zukunftsprogramm eine wichtige Stelle einräumt). Beer pripušča celo možnost, da so imeli soboto že beduinski in polbeduinski Izraelci (Haben die beduinischen oder halbbeduinischen Israeliten den Sabbat schon gehabt, so haben sie ihn jedenfalls noch nicht gefeiert wie etwa ihre Nachkommen, die Juden, in der Zeit der entstehenden Mischna).

Sicer pa Meinhold tudi v svojem rektoratskem govoru (str. 15), kakor v svojem omenjenem Uvodu, ni tako neskromen, da ne bi pripuščal sebi nasprotnega mnenja. O prvem stavku dekaloga: »Jaz, Jahve, sem tvoj Bog, ne imej drugih bogov zraven mene«, pravi, da stoji tudi na čelu kultskega dekaloga, stoji ravnotako na čelu izraelske religije, torej je lahko mojzeški (er kann also mosaïsch sein). In v zvezi s soboto pravi, da so pri tem tudi lahko bile za podlago stare misli in postave (natürlich können auch da recht alte Gedanken und Gesetze vorliegen).

»Jutrov« člankar Meinholdovega inauguracijskega govora očividno ni videl, drugače ne bi mogel zapisati, da se »moderna

znanost« več ne zadovoljuje z Mojzesovim avtorstvom dekaloga. Če bi prečital Meinholdov govor, bi našel na str. 14, da je danes tudi že v Meinholdovem taboru zopet »moderno«, zagovarjati postanek desetih božjih zapovedi v Mojzesovem času. Tako pravi Meinhold sam: »Die Mode ist wandelbar. War es früher ‚wissenschaftlich‘, in dem Dekalog eine ‚Summe‘ prophetischer Gebote und Gedanken zu sehen, so ist das jetzt von der ‚Forschung‘ ‚längst überholt‘. Ihr ist das — allerdings stark gekürzte und von den verschiedenen Gelehrten in recht verschiedener Weise zusammengestrichene — Zehntwort jetzt wieder ‚uralt‘, am Ende ‚mosaisch‘. Es scheint gar, daß es Mode werden will, den Dekalog so doch wieder an den Anfang der Religionsgeschichte Israels zu stellen und Widersprechende etwas mitleidig als wissenschaftliche Hinterwälder zu betrachten.«

Mojzesov izvor desetih božjih zapovedi se torej od »moderne« katoliške in nekatoliške znanosti uči in da zagovarjati. Meinhold glede tega ni ničesar »izpodbil in dokazal«, ampak sam ugotovil, da je s svojo podmeno jako izoliran in da je njegovemu mnenju nasprotno mnenje že zopet »moderno«.

H koncu naj še omenim kot posebnost, da je najstarejše dozdej najdeno sv. pismo vprav rokopis desetih božjih zapovedi in zapovedi ljubezni. To je najstarejši in dozdej edini predmasoretski (s samimi soglasniki pisani) hebrejski rokopis, papyrus Nash. Ta ima na papyru v 25 vrstah napisan dekalog iz II. Mojzesove knjige 20, 2—17, ter zapoved ljubezni iz V. Mojzesove knjige, 6, 4—5, ki se glasi: »Poslušaj, Izrael, Gospod naš Bog, je edini Gospod. Ljubi Gospoda, svojega Boga, iz vsega svojega srca, in iz vse svoje duše, in iz vse svoje moči.« Papyrus Nash je bil napisan okoli l. 100. po Kr., t. j. na koncu prvega ali v začetku drugega krščanskega stoletja. Anglež W. L. Nash ga je l. 1902. kupil od nekega egiptskega trgovca in ga pozneje podaril knjižnici v Canterburyju na Angleškem (Camb. Univ. Libr. Ms. or. 233).

Zajemljivo je, da je Kristus vprav vsebino tega najstarejšega svetopisemskega rokopisa, deset božjih zapovedi in zapoved ljubezni posebno poudaril, izpopolnil in slovesno sankcioniral s svojo božjo avtoriteto. Po evangelistu Mateju 5, 17 sl. je rekel: »Ne mislite, da sem prišel razvezovat postavo ali preroke; ne razvezovat, marveč dopolnit sem jih prišel... Sli-

šali ste, da se je reklo starim: „Ne ubijaj . . .“, jaz pa vam pravim: Vsak, kdor se jezi na svojega brata, zasluži, da pride pred sodbo.« Na ta način je izpopolnil še nekatere druge zapovedi dekaloga. Enako je sankcioniral deset božjih zapovedi pri vprašanju bogatega mladeniča: »Dobri učenik, kaj naj dobrega storim, da prejmem večno življenje?« Jezus mu je rekel: »Če hočeš priti v življenje, spolnuj zapovedi!« Vprašal ga je: »Katero?« In Jezus je rekel: »Ne ubijaj, ne prešuštvuj, ne kradi, ne pričaj po krivem, spoštuj očeta in mater in ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe« (Mt 19, 16 sl.). Kristus torej našteva zapovedi dekaloga, izrečno pet zapovedi, t. j. 4.—8. zapoved; zapoved ljubezni do bližnjega, ki je izražena tudi v 9. in 10. božji zapovedi, pa poudarja z besedami, ki so že v III. Mojzesovi knjigi 19, 18: »Svojega bližnjega ljubi kakor samega sebe.«

Zapovedi ali dolžnosti do Boga, ki so v dekalogu združene v prvih treh zapovedih, in vse zapovedi do bližnjega pa je Kristus strnil v dve zapovedi z besedami, ki so na citiranih mestih Mojzesovih knjig. Po Mateju 22, 35 sl. ga je namreč vprašal učitelj postave: »Učenik, katera je največja zapoved v postavi?« Jezus mu je odgovoril: »Ljubi Gospoda, svojega Boga, z vsem srcem in vso dušo in vsem mišljenjem. To je največja in prva zapoved.« Druga pa je njej enaka: »Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe. Na teh dveh zapovedih stoji vsa postava in preroki.«

Na ta način je dobil Mojzesov dekalog najvišjo sankcijo.

ZDRAVSTVO IN SORODNE ZADEVE V SLOVENIJI.

Dr. Ant. Breclj — Ljubljana.

Zadnji list naše zdravstvene zgodovine.

Zdravstvene zadeve so bile v slovenskih deželah povoljno urejene do svetovne vojne. Povsod po deželi so bili nastavljeni okrožni zdravniki, ki so nudili siromašnim slojem zdravniško pomoč brezplačno, drugim pa po določenih, zmagljivih cenah. V vsaki deželi je bilo dovolj bolnišnic, ki so sprejemale vse bolnike, posebno take, ki se iz tega ali onega razloga niso mogli zdraviti doma. S proletarizacijo našega naroda je naraščala

potreba po hiralnicah, vendar pred vojno še ni bilo vprašanje hiralske oskrbe bogvekako pereče, glede bolniške oskrbe pa sploh ni bilo posebnih pritožb, kar je priličen dokaz, da je bila zdravstvena uprava povsem v skladu z zdravstvenimi potrebami.

Izjema je bila Goriška, ki iz narodnopolitičnih razlogov ni imela, kakor druge kronovine, deželnega zdravstvenega zakona, ki je drugod urejal podeželsko zdravniško službo ter oskrbo bolnikov po bolnišnicah. Italijanska večina enega glasu v deželni goriški zbornici je preprečevala, da bi bila zdravstvena uprava v slovenskem delu Goriške urejena; slovenska Goriška je ostala zanemarjena.

Med vojno je Slovenija v zdravstvenem pogledu zelo trpela, saj je bila malone vsa Slovenija kot vojno ozemlje izpostavljena vsem zdravstvenim nevarnostim in škodam večletne vojne, najbolj seve nesrečna Goriška, ki je imela sredi najlepših in najbolj obljudenih krajev več kot triletno fronto, ki je izgubila poleg splošnega krvnega davka še neposredno toliko mladih in krepkih ljudi radi vojnih poškodb in kug doma in pa toliko naraščaja v avstrijskem in italijanskem begunstvu.

Za dobro tretjino najlepšega ozemlja in najboljših ljudi okrnjena Slovenija je vstopila v novo državo z veselimi upi, da prinese politična svoboda izkrvavelemu in izmučenemu narodu vse, kar je kot zatirani narod pogrešal dolga stoletja, predvsem da si bo sam rezal svoj kruh, duševni in gmotni.

Kratkemu navdušenju je sledilo dolgotrajno razočaranje malone v vseh panogah javnega življenja. Tudi zdravstvena uprava, ki je v domačih rokah kolikor toliko ugodno rešila vse težke naloge ob prevratu in brž po njem, je prišedši v območje države zagazila v čedalje hujše težkoče. Odkar je naše zdravstvo v državni upravi, se niso polegli obupni kriki in grožnje vseh vrst, zdaj od zdravstvenih oskrbovancev, zdaj od nameščencev, zdaj od občinstva in javnih oblasti. Državna uprava je trdila, da je zdravstvo v Sloveniji predrago, ker razsipno, slovenska javnost pa je mnenja, da je državna uprava zanemarila Slovenijo tudi v zdravstvenem pogledu, z obeh strani pa se molče priznava ali glasno poudarja, da je zdravstvena uprava neprimerna in nezadovoljiva.

V okvir te razprave ne spada razmotrivanje, zakaj je prav v Sloveniji prišlo do tolikih motenj v javni zdravstveni

upravi, saj so znani bolj splošni vzroki političnega značaja, ki so dovedli do centralistične vidovdanske ustave in ž njo do centralistične državne uprave. Življenje je močnejše ko strankarske politične ideologije, zato se centralistična ustava in uprava že preživlja, ko se še ni mogla prav uživeti.

Ministrstvo za narodno zdravje je prepustilo s 1. oktobrom 1927 obema slovenskima oblastnima samoupravama zdravstvo, in sicer zdravstvene zavode (bolnišnice, umobolnice in hiralnice) ter okrožne zdravnike, pridržalo pa si je zdravstveno politično službo (zdravstvene referente pri velikih županih in okrajnih glavarjih) ter higienske zavode.

Lahkoverno občinstvo morda meni, da je že s tem prenosom zdravstvenih poslov iz državnega v samoupravno območje mučna zadeva končno in srečno rešena ter da bo oblastna zdravstvena uprava poslovala odslej mirno in nečutno, kakor v nekdanjih časih. Slovensko razumništvo pa mora biti poučeno o dejanskem stanju našega zdravstva že iz splošnih razlogov, še bolj pa iz neprikrite poročevalčeve želje, da slovensko razumništvo pomore s svojim sodelovanjem samoupravama, kako naj se uspešno in ugodno reši težka naloga javne uprave — zdravstvena uprava.

Poglavitne stiske, zmede in zagate.

Po prevratu je nastopila v zdravstvenih zavodih Slovenije **v e l i k a s t i s k a**. Slovenski štajer je imel nekaj nepopolnih bolnišnic, ker so bili deželni zavodi v Gradcu in okolici. Kranjska dežela je imela komaj za svoje potrebe zadoščujoče zavode, saj se je Kranjski deželni odbor moral že pred vojno baviti z vprašanjem, kako razširiti Bolnišnico za duševne bo'ezni na Studencu in kako ustanoviti v Splošni bolnišnici v Ljubljani še poseben oddelek za bolne na pljučih; tudi bolnišnica za kužne bolezni se je začela močno pogrešati.

V te itak pretesne zavode so se med vojno gnetli ranjeni in oboleli vojaki ter številni begunci; po vojni pa so se vsipali bolniki iz raznih bolnišnic kar v gostih rojih; največ je bilo **u m o b o l n i h**, ki so jih pošiljali »domov« z Dunaja, iz Trsta, posebno pa iz Gradca. Na Studencu sta bila kar po dva teh nesrečnikov na enem ležišču, v celicah za enega je bilo nastlano trem ali štirim, celo hodnike so morali izpremeniti v bolniške prostore. Ker se naval še ni polegel, je trebalo izpremeniti

nekdanjo Prisilno delavnico v Ljubljani v Bolnišnico za duševne bolezni; umobolne hiralce pa so tiščali v Hiralnico sv. Jožefa v Ljubljani ali v Mengeš. Domača zdravstvena uprava, zdravstveni odsek, kesneje inspektorat ministrstva za narodno zdravje v Ljubljani, si je prizadevala, da odpomore strašanski stiski z novim zavodom za umobolne, toda brezuspešno, ker državna uprava ni dala sredstev na razpolago niti v obrokih. Več kot trikrat prenapolnjeni, povsem zastareli zavodi z izrabljeno in nedostatno opremo in razpadajočimi poslopji so prešli v upravo ljubljanske oblastne samouprave, v mariborski pa sploh še ni zavoda za duševno bolne.

Radi stanovanjske bede je naval na bolnišnice sploh velik, posebno pa v ljubljansko p o r o d n i š n i c o. Tedanjemu zdravstvenemu odseku se je posrečilo, da je državna uprava kupila razkošno zgrajeno hiralnico Kranjske hranilnice za žensko bolnišnico in porodnišnico, ki pa še čaka primerne opreme in preureditve. To je edina pridobitev za časa državne uprave. V Mariboru je oblastni odbor kupil v iste svrhe zaseben sanatorij, da odpomore najnujnejšim potrebam.

Enaka stiska vlada po vsej Sloveniji glede oskrbe kužnih bolnikov. Sicer so po bolnišnicah oddelki za kužne bolezni, a povsod mnogo premajhni in nezadostno opremljeni, povsod se pogrešajo prostori za opazovanje sumljivih primerov.

Hujše zlo za zdravstvene zavode v Sloveniji so bile za k o n o d a j n e i n u p r a v n e z m e d e. Enostavna uprava je bila s centralizacijo postavljena pred neznane in neznanske težkoče. Dejanska potrebščina zavodov in državni proračun zanj nista nikdar v soglasju niti po splošnih vidikih, še manj po stvarnih potrebah. Srečala sta se dva povsem različna sistema, ne da bi se mogla sporazumeti, zato je bilo vedno toliko trenja in hreščanja, trajna kriza v zdravstveni upravi. Tako se je dogajalo, da so zdravstveni zavodi nudili brezplačno zdravljenje ne samo siromašnim, ampak tudi državnim uslužbencem ali pa bolnikom s kužnimi boleznimi sploh, niso pa sprejemali v zdravljenje ljudi, ki bi hoteli stroške sami poravnati. Bogat trgovec se je čudil, kako mu ni treba plačati za otroka, ki se je zdravil v bolnišnici zaradi škrlatinke (dasi bi ga bil dal rajši zdraviti doma na svoje stroške), kmet ali obrtnik bi se rada zdravila v bolnišnici proti plačilu, a bolnišnica ju je zavrnila, ker ni imela proračunskega kritja za njuno zdravljenje.

Glede siromašnosti so se hitro uveljavile škodljive razvade, plačevanja troškov za bolniško oskrbo so se branili celo premožni ljudje, češ, saj plača država lažje ko z davki preobremenjeni davkoplačevalec; županstva pa so izdajala potrdila o plačilni nezmožnosti vsakomur že zavoljo sitnosti. Nedavno mi je pripovedoval neki župan, da je najpremožnejši posestnik njegove občine zahteval tako izkazilo, ki bi se z njim izmuznil terjatvi iz bolnišnice.

Proračun za zdravstvene zavode, doma pravilno sestavljen, je bil v Belgradu redoma brez miselnookrnjen, dohodki zavodov so se morali več časa sproti pošiljati v Belgrad, nezadostne dotacije so prihajale neredno in navadno po brezkončnih prošnjah in posredovanjih. Mnogokedaj se je zgodilo, da pravilno sprejeta ali pravilno nakazana proračunska postavka ni bila izplačana ter je zapadla, ker so domači organi, držeči se vseh pik svojih računovodskih predpisov, pogrešili kako piko v ministrskih odlokih.

Dolgo v zdravstvene uprave so naraščali pri dobaviteljih, kjer je uprava naročala razne potrebščine, in pri zasebnih zavodih, kamor je zdravstvena uprava pošiljala svoje oskrbovance (umobolne hiralce).

Kompetenčni spori, javna prerekanja, osebne in društvene krize, tožbe pred sodiščem in druge nevšečnosti so bile stalno na dnevnem redu.

Medicina — higiena.

Neugodno razpoloženje, ki je zavladalo med vsemi krogi spričo nevzdržnih razmer v zdravstvenih zavodih, se je še poslabšalo in privedlo do ostrih nasprotij, ko se je med nami pojavila in začela krepko razvijati posebna zdravstvena panoga — higiena. Stare zdravstvene ustanove, služeče nujnim potrebam zdravljenja ali kurativne medicine, so propadale zaradi nezadostne državne podpore, istočasno pa so nastale čisto nove ustanove z namenom, da varujejo zdravje, preprečujejo obolenja in širijo zdravstveno prosveto med najširše plasti naroda, torej z namenom profilaktične medicine ali higiene. Higienška panoga se čvrsto uveljavlja pri nas v Sloveniji in po vsej državi, ker ima mogočnega zaščitnika in iniciatorja v osebi načelnika dr. Štamparja, ki obvladuje že iz početka vse ministrstvo za narodno zdravje in zna uve-

ljavljati zahteve za svojo strokovno panogo — higieno. Žal, da ni imelo ministrstvo doslej za druge panoge tako sposobnih načelnikov!

Bolnišnica za duševne bolezni na Studencu moleduje že od prvega početka za dve baraki, kjer bi se zdravili kužno bolni oskrbovanci, a doslej zaman; higienski zavod pa dobiva barake, da jih postavlja na Rakitno. Razni zavodi prosijo za nujne poprave ali povečave brez uspeha, higienski zavod ustanavlja zdravstvene domove po kmetih. Bolnišnice prosijo za izpopolnitev izrabljene in nedostatne opreme (instrumentov, perila itd.), higienski zavod prireja razstave in kinematografska predavanja. Itd., itd., mnogo kričečih nasprotij v področju istega ministrstva!

Kaj naj sodimo o teh doslej neznanih razporih?

Strašne poplave zadnjih let so napravile naši domovini ogromno škodo. (Bržkone imajo te katastrofalne povodnji poleg izrednih vremenskih dogodkov svoj vzrok tudi v blaznem pustošenju naših gozdov.) Podrte hiše, porušeni mostovi, odplavljene ceste, zasuta polja. Kako pomoči tako prizadeti pokrajini? Lepa in zdrava je misel, da se smotrno vse napravi, kar naj preprečuje splošne nesreče: zagrajanje hudournikov, pogozdovanje goličav po hribih, urejanje strug. Prizadeti prebivalci bi se za samo tako pomoč z ogorčenjem zahvalili, oni hočejo najprej, da se jim popravijo bivališča, da se zgrade ceste in mostovi, da se jim očistijo naplavljenja polja, potem bodo z veseljem gledali dela, ki naj preprečijo poplave v bodočnosti.

Bolan človek potrebuje najprej zdravljenja in se ne meni za nasvete ali pripomočke, kako naj se varuje bolezni. Po splošnem mnenju treba pri nas zagotoviti najprej zdravljenje bolezni, potem pride na vrsto preprečevanje bolezni. Utopistično je mnenje, da bo profilaktična medicina kdaj preprečila vse bolehanje in da bodo zavodi za zdravljenje odveč in da jih zato že sedaj ni treba več novih. Moderna kultura, ki je zvečine kult telesnih udobnosti, daje živlenskimi krutostim milejše oblike, a prav moderna kultura truje grobo, a zdravo živlensko jedro ter ustvarja nove načine bolehanja ter nam le podaljšuje hiranje. Najbolj kulturne dežele potrebujejo največ ustanov za zdravljenje vsakovrstnih bolezni.

Sicer pa ni bistvenega nasprotja med medicino in higieno ter ga tudi v zgodovini ni nikdar bilo, saj sta kurativna in profilaktična medicina prav za prav izraz istega pri-

zadevanja, kako odstranjati sedanjo in preprečevati bodočo bol. Medicina in higiena sta od pamtiveka združeni in se vzajemno podpirata in izpopolnjujeta in tako posegata druga v drugo, da ju je nemogoče ločiti. Higieni je namen, da zatira kužne bolezni, a da jih more uspešno zatreti, mora najprej kužne bolnike zdraviti, sicer trosijo ti kužne kali naprej. Vojni kirurg dobi v roke ranjenca iz strelnega jarka; ko mu oskrbi rano ali pa še prej, mu vbrizga preprečevalno sredstvo proti otrpnemu krču. Zdravnik, ki zdravi bolnika z davico, grizo, legarjem ali drugo kužno boleznijo, odreja in pazi, da se ne okužujejo drugi.

Tudi pri nas se gotovo najdeta medicina in higiena v iskrenem sestrskem objemu, sicer propadeta obe; bojim se pa, da bosta hodili vsaka svojo pot še dolgo, predolgo časa.

Državna uprava troši v higienske svrhe lepe vsote, kar je popolnoma prav. Ista državna uprava pa daje ne samo potuho, marveč vso zaščito pravemu pravcatemu alkoholu, ko dovoljuje žganjekuho, štiti proizvajajo špirita in je celo znižala trošarino na špirit; ista državna uprava daje vsakomur dovoljenje za točenje opojnih pijač, da le plača predpisano pristojbino. Zapeljivih priložnosti je čedalje več, alkoholizem se navzlic antialkoholni propagandi širi, tisti alkoholizem, ki povzroča po soglasni sodbi vseh zdravnikov in higienikov največ zdravstvenega, moralnega, gospodarskega in kulturnega zla! Zakaj ne zastavi državna higiena pri državni financi svojega upliva, da uduši ali vsaj zajezi alkoholno zlo pri viru?

Minister za narodno zdravje je nedavno izdal dve uredbi z zakonito veljavnostjo, ki sta po svojem bistvu prav za prav **z a k o n o e p i d e m i j s k i h b o l e z n i h.**¹

V stvarno presojanje teh uredb se ne spuščam, dvomim o njuni približni in dogledni izvršljivosti, vidim pa jasno, da bosta povzročili neštete kompetenčne zmede in spore (ker uredbi ne upoštevata ustavnih in zakonitih določb o splošni državni upravi in oblastnih samoupravah) ter izzvali hud odpor zlasti pri občinah, raznih obrtnih in sličnih podjetjih radi gmotnih obremenitev in poslovnih sitnosti. Kako naj občine prevzamejo izredna bremena za naprave in obilne dajatve, ko jim

¹ Uredba o organizaciji higienske službe. Uredba o zatiranju nalezljivih bolezni. Uradni list za ljubljansko in mariborsko oblast 28. oktobra 1927. št. 109.

njihova potrebnost ali koristnost nista čisto razvidni, a imajo hkrati toliko očitnih in ogromnih potreb za bolnike, hiralce, ubožce, ki jim ne morejo zadoščati niti za silo?

Mnogo potrpljenja nam bo še trebalo, da pridemo do urejene zdravstvene zakonodaje in modre zdravstvene politike, ki bo omogočala mirno in varno poslujočo zdravstveno upravo. Prej ali slej mora tudi v tej panogi javne uprave, državne in samoupravne, zavladati načelo: »Primum vivere, dein philosophari.«

Finančne naloge.

Lahko je bilo mojemu predniku v kranjskem deželnem odboru! Kakor kaže zadnji redni proračun kranjske dežele l. 1914., so stale zdravstvene in humanitarne naprave malone poldrugí milijon kron, prejemki so znašali okoli 400.000 K, torej je morala dežela prispevati okroglo 1,100.000 K. Dežela pa je dobila od države kot pristojni delež državnega davka na žganje in špirit 1,750.000 K, torej 650.000 zlatih kron več, kakor je znašala vsa potrebščina za zdravstvene in humanitarne zadeve.

Dandanes je položaj bistveno težji v dvojnem pogledu. Spomladi, ko sem še upal, da bomo imeli navzlic dvema oblastnima samoupravama skupno in enotno zdravstveno upravo za Slovenijo, kar pa je po mnenju nekaterih pravnikov in upravnikov iz upravnih razlogov tako rekoč nemogoče, sem izračunil na podlagi državnega proračuna, podatkov inspektorata ministrstva za narodno zdravje v Ljubljani in računskega oddelka delegacije ministrstva financ v Ljubljani, da znaša redna potrebščina za vzdrževanje bolnišnic in hiralnic z okrožnimi zdravniki okroglo 36 milijonov dinarjev, državni prispevek v ta namen okroglo 17 milijonov dinarjev in prispevki samoplačnikov 9 milijonov dinarjev; da je torej nepokrit **deficit** za letošnje leto 10 milijonov dinarjev.

Poudarjam, da sem pri tem računu izločil politično saniteto pri velikih županih, higienski zavod in vse nujno potrebne investicije ter se omejil samo na one panoge javnega zdravstva, ki jih je ministrstvo za narodno zdravje kasneje prepustilo oblastnima samoupravama. Ljubljanski oblastni odbor je takoj po prevzemu zavodov zahteval od istega ministrstva znesek 4,629.706 Din, da pokrije ž njim potrebščino do 31. marca 1928.

Za bodoče proračunsko leto se je posrečilo obema oblastnima odboroma dobiti zagotovilo, da bo državna uprava od-

stopila obema oblastima okroglo 21 milijonov dinarjev davčnih virov (za zdaj samo v obliki dotacij, dokler ne bo izenačen davčni zakon); deficit bo znašal za obe oblasti vendarle skupno okroglo 6 milijonov dinarjev na leto, ki jih bo trebalo kriti z lastnimi dohodki.

Poleg teh rednih izdatkov za golo vzdrževanje zavodov in okrožnih zdravnikov so ogromne investicije za napravo novih zavodov neodložljive. Mariborski oblastni odbor je že izpopolnil splošno bolnišnico z bolnišnico za ženske bolezni in porodnišnico v Mariboru, misliti mora na otroško bolnišnico istotam; izpopolnitev mnogih bolnišnic po Sloveniji je nujna, zelo nujna je ustanovitev hiralnic v ljubljanski oblasti, najbolj pereča zdravstvena zadeva vse Slovenije pa je o s k r b a u m o b o l n i h.

Že iz prejšnjih podatkov je razvidno, da imamo v Ljubljani 250, kvečjemu 300 zasilnih mest za umobolne, na teh mestih pa je sedaj okoli 950 umobolnikov iz obeh oblasti (ker mariborska oblast sploh nima zavoda za te bolnike); namanj 250 nesrečnikov te vrste, ki so potrebni oskrbe po zavodih, tava okoli, sebi, svojcem, prebivalstvu sploh in pa oblastem v nadlego. Težavna naloga, ki se mora začeti t a k o j reševati, z ozirom na dalekosežnost v zdravstvenem in finančnem pogledu pa z vso resnobo po dobro premišljenem in velikopoteznem načrtu!

Že pred vojno so dognali strokovnjaki v Nemčiji, da treba na 500 prebivalcev vsaj enega mesta v zavodu za umobolne. V naših krajih in časih razmere in potrebe niso ugodnejše od tedanjih nemških, bržkone so slabše. Po tem računu bi trebalo v Sloveniji zavodov za umobolne s približno 2000 posteljami, za vsako oblast torej kakih 1000 mest. Denimo, da so te številke pretirane za eno četrtino, potem je treba vsaki oblasti na novo napraviti zavode s približno 750 mesti. Denimo, da bo eno tako mesto v primernem zavodu, kjer ne bodo nesrečniki samo zgnječeni ko žival pri železniškem prevozu, kjer je vsako uspešno zdravljenje skoraj izključeno, marveč kjer naj dobe človeka dostojno oskrbo in možnost ozdravljenja, stalo vsaj 20.000 Din (izkušen gradbeni strokovnjak mi zatrjuje, da je ta postavka prenizka), potem bo vsaka izmed slovenskih oblasti morala preskrbeti v te svrhe n a j m a n j 15 m i l i j o n o v d i n a r j e v in z delom takoj pričeti!

Morda se bo dalo izhajati z označeno vsoto. Vsekakor bo treba tudi pri nas uvesti način proste oskrbe umobolnih izven zaključenih zavodov. Izkazalo se je, da so mnogi tudi iz meščanskih in delavskih slojev kaj pripravi za poljedelstvo in s takim delom tudi ozdravljajo. Zato imajo po nekaterih državah že urejeno te vrste oskrbo umobolnih. Tudi pri nas se bo dalo dobiti zanesljive in razumne posestnike večjih kmetij, da bodo sprejemali za posle in delavce telesno krepke in mirne umobolne po točno določenih pogojih. Zavod za umobolne pa mora biti itak tako urejen, da se dajo umobolni zaposliti z delom na prostem, zakaj zdravilna moč dela je naravnost čudovita! Zato mora imeti vsak zavod obsežno gospodarstvo z vsemi kmetijskimi panogami.

Nič manj važna in težka zadeva, ki trka že z vso silo na vrata javne uprave, je hiralstvo. Slovenija se industrializira in proletarizira, kmalu bo pri nas polovica ljudi, ki žive izključno od de'la svojih rok. Socialno zavarovanje je dobra pomoč za kratkotrajne dobe delanezmožnosti radi bolezní in zasilna oskrba za neugodne invalide. Poleg starostno onemoglih nam ustvarjajo obrt, trgovina, promet in industrija tudi mlajše, za pridobitno življenje nesposobne hiralce. Tudi kmetijstvo daje čedalje več nepreskrbljenih hiralcev. Podeželske občine niso več kos tej nalogi, tudi davčno krepke industrijske ali mestne občine imajo popolnoma nezadostno hiralstvo. In vendar so hiralci izvečine žrtve dela, vredni človeka dostojne oskrbe! Kdo naj nosi bremena za oskrbo hiralcev, mora določiti oblastna samouprava ter modro in pravično porazdeliti naloge in bremena med občinami, okraji in oblastjo. Preskrba hiralcev in ubožcev sploh je pereča zadeva, ki zahteva nujno rešitev!

Obema slovenskima oblastima se obetajo huda bremena! Gospodarski položaj Slovenije ni razveseljiv, kmet se zadoljuje iznova, obrtnik in trgovec se borita s krizami, industrija propada, brezposelnost narašča; vse to radi neznosnih davčnih bremen in nesrečne carinske politike, kakor se bere in sliši povsod. Veliko je resnice na tem, a ne prav vsa! Navzlic naraščajoči bedi se pri nas mnogo preveč veseljači, mnogo preveč zapija, mnogo preveč trati za manj potrebne ali za nepotrebne stvari. Oblastni samoupravi si morata preskrbeti sredstva za napravo in vzdrževanje nujno potrebnih zdravstve-

nih in dobroteljih zavodov. Ker so naravnostni davki visoki, življenske potrebščine drage, bosta morali oblastni samoupravi najti kritje za zdravstvene in človekoljubne naprave iz plesnih prireditvev, opojnin in drugih podobnih prihodkov, ne da bi obremenili gmotno šibkejše sloje. Drugega pametnega izhoda ni!

Pogled v bodočnost.

To so poglavitne naloge in težave zdravstvene uprave v Sloveniji, a ne vse. Ljubljanska oblast je dobila v upravo Zdravilišče na Golniku, namenjeno bolnim na p'jučih. To zdravilišče je doslej po svoji legi, zdravstveni in tehnični ureditvi najboljše v vsej državi, vendar je hoče oblastni odbor še izpopolniti, da bo pravo ljudsko zdravilišče, dostopno tudi širšim slojem našega naroda. Slovenija pogreša obmorskega zdravilišča za slabotne (skrofulozne) otroke in za bolnike s sk'lepno in kostno tuberkulozo; nimamo še ortopedске bolnišnice, ki bi bila primerno opremljena in imela zares strokovno delavnico za ortopedске pripomočke. Vsa Slovenija nima zavoda za zdravljenje in oskrbo pohabljenih otrok ter delovnih invalidov, kjer naj bi se usposobljali za samostojno življenje. V bližnji bodočnosti se pojavi tudi pri nas zahteva po posebnem zdravilišču za revmatike, saj revmatične bolezni povzročajo več delanezmožnosti kakor tuberkuloza.

Iz vsega sestavka je razvidno neveselo dejstvo, da naše zdravstvene razmere še davno niso urejene in da treba še mnogo truda in časa in še prav mnogo gmotnih žrtev, da bo mogla zdravstvena uprava poslovati zadovoljivo. Obe slovenski oblastni samoupravi pričakujeta v tem pogledu pomoči slovenskega razumnštva.

Ta pomoč naj bi bila predvsem miselna, prosvetna, saj gmotno so izobraženi stanovi dandanes ponajveč sami ogroženi. Po izobražencih naj se zaneseta med narod dve misli, ki naj prekvasita vse naše javno mnenje:

1. Skrb za bolnike, hiralce in druge neboljence je javna zadeva zdravstvenega, gospodarskega in družabnega značaja, pa tudi čisto zasebna zadeva; krščanska dolžnost ljubezni do bližnjega, ki nalaga gmotno močnejšim več kakor siromašnim!

Javna uprava ne zmore nikdar vsega, zato treba čim več krščanske dobrotelčnosti in požrtvovalnosti.

2. Telesno zdravje je v nujni odvisnosti od duševnega zdravja. »Zdrava duša v zdravem telesu« mora biti vodilno načelo ne samo v odgoji mladine, marveč v vsej ljudski prosveti, počenši pri razumništvu, ki naj prednjači s svojim zgledom. Etična higiena je temelj zdravstveni higieni, ki nam na tej podlagi zljajša naloge in težave javne zdravstvene uprave.

GOSPODARSKE KRIZE.

Dr. oec. publ. Jože Lavrič.

(Nadaljevanje in konec.)

Denar, kredit, banke in gospodarske krize.

Več kakor od uravnavanja produkcije po zvezah podjetnikov se pričakuje od vplivanja na konjunkturo z denarjem in kreditom. Iz dveh vzrokov; prvič radi teoretičnega naziranja, ki vidi med kapitalom, denarjem in kreditnim mehanizmom in konjunkturami ozko zvezo, in drugič radi poznanega velikanskega vpliva bank in borz.

Že pri razmotrivanju kartelov je bilo omenjeno, da vidijo mnogi vzrok kriz v preobilici kapitala, ki naravnost sili k nadkapitalizaciji podjetij. Mislim, da se izraža tu ideja podkonsumpcijske teorije, komplikacija nesorazmernih dohodkov s prekomerno tvorbo kapitala. Popolnoma marksistična je misel: Kapitali različnih podjetnikov konkurirajo med seboj za postoječe možnosti udejstvovanja in se medsebojno izpodrivajo. V resnici se mora priznati, da so take dobe, v katerih je težko kapital produktivno zaposliti, in da more nizka obrestna mera podjetnike podžgati, da povečajo naprave, nakar je že John Stuart Mill opozoril. Toda krize se s tem ne dajo razložiti, o s o b i t o n e n j i h c i k l i č n i z n a č a j. Tudi je to mnenje popolnoma v nasprotju z Aftalionovo teorijo, ki brez dvoma najbolje osvetljuje nastanek kriz. Vprav obratno mnenje od tega, da namreč povzroča krize obilica kapitala, zastopa Pohle. Po njem je vzrok kriz v pomanjkanju kapitala. Razpoložljivi kapital ne zadošča, da bi mogel kriti potrebe rastočega prebivalstva. Svojo tezo dokazuje na dvojen način; Prvič, da se za časa

hausse akumulacija kapitala bogatih slojev zmanjša in to radi zvišanja delovnih mezd, — kar ne odgovarja dejstvu. — Drugi vzrok pa vidi v časovni diferenci med prištednjo (privatno gospodarsko gledano) kapitala in njega produktivno uložitvijo. Trdi namreč, da se vrši »nabiranje« kapitala v dobi depresije, njegova investicija pa v dobi hausse, v kateri neha dotok kapitala. Slično je naziranje Tugana-Baranowskega. Znano je njegovo primerjanje kapitalistične produkcije parnemu stroju, v kateri slični nakopičeni kapital pari. Nahranjeni kapital se zbira, dokler ne doseže neke višine, potem se vlije v produkcijo in povzroči tako s povpraševanjem po produkcijskih sredstvih konjunkturo. Kakor hitro pa se izlije v produkcijo, popusti zaposlenost in nastane depresija, dokler ne povzroči novo nakopičenje kapitala nove konjunktura.

Proti tej teoriji pomanjkanja kapitala se obrača Aftalion: ako nastane depresija, industrijski zastoj radi pomanjkanja kapitala, tedaj bi se morala ob obilici kapitala depresija takoj skončati. Tako si torej nasprotuje, da bi na eni strani nastala kriza radi pomanjkanja kapitala, na drugi strani pa, da se za časa depresije nezaposleni kapital nabira. Kapital se tvori — po Aftalionu — izključno v dobi hausse. Ne neizrabljena kupna moč prejšnje dobe, nego **trenutna** kupna moč kapitalista »si pridobi« potrebna produkcijska sredstva. Akumulacijski fond ne izvaja nikakega pritiska na izmeno rasti in padca konjunktura; ampak ta izmena je prvotna in od nje zavisi povečanje ali zmanjšanje akumulacijskega fonda. S temi Aftalionovimi izvajani se ujemajo izvajanja Ledererja (v Grundriß der Sozialökonomik). Nasprotno pa vidi tudi Spiethof vzrok kriz v pomanjkanju kapitala in konstatira nedostajanje denarja kot zunanji izraz kapitalnega tržišča.

Ko smo očrtali Aftalionovo teorijo, smo pokazali, da je nadprodukcija in iz nje izvirajoče zmanjšanje »uporabne« vrednosti vzrok krize. In čeprav po mojem mnenju ni izključeno, da je nagli padec često posledica pomanjkanja denarja in kapitala in bi torej tega padca ne bilo, odnosno da bi ne bil tako nagel in silen, ako bi bilo dovolj kapitala, kljub temu je to le vzporeden pojav; »razpoložljivost« kapitala bi mogla polom odgoditi, ne pa preprečiti.

Prej smo omenili, da se tvori kupna moč podjetnikov v haussi predvsem z akumulacijo v haussi in — dostavimo sedaj

— s sukcesoričnim kreditom. Pod sukcesoričnim kreditom razumemo kupno moč, ki ni rezultat izvršene produkcije, ampak je nanovo ustvarjena. Organizacija modernega denarstva in bankarstva omogoča dajanje sukcesoričnega kredita po bankah. Nikakega dvoma ni, da se razširjanje kapitalističnega produkcijskega aparata v veliki meri ne vrši iz prihrankov, ampak temelji na takem sukcesoričnem kreditu. Starejša teorija je apodiktično odklanjala možnost takega razširjenja gospodarskega procesa. Kljub temu pa je treba upoštevati sukcesorični kredit kot konjunkturo povzročujoč in ojačujoč faktor. Povzroča namreč najprej dvig cen za one produkte, po katerih povprašujejo imetniki sukcesorične kupne moči, kar povzroča splošen dvig cen. Ne more biti naša naloga razmotrivati ves problem sukcesoričnega kredita. Opozarjamo samo na dejstvo, da ima vse gospodarsko življenje radi možnosti ustvarjanja sukcesoričnega kredita elastičnost, ki postane velikega pomena in daje stvariteljem tega kredita — bankam — sredstvo v roke, da morejo v veliki meri vplivati na konjunkturo. Naj omenim v tej zvezi samo še neko teoretično mnenje, ki se druží s predstavo sukcesoričnega kredita.

Hahn zastopa tezo, da bi stalna konjunktura ne bila mogoča, ako bi se dal podjetjem kredit (sukcesoričen, seveda) poceni ali zastonj, in da bi se tak kredit dovoljeval lahko brez pomisleka, če bi se zagotovila likvidnost z odgovarjajočo organizacijo bank. Gleda torej tu na produkcijo zaradi produkcije same, ne da bi se oziral na cirkulacijski proces. Kriza na blagovnem tržišču bi v takem slučaju vsekakor ne nastopila, dokler bi trajalo dajanje kreditov. Krediti pa bi vplivali inflacionistično. Tudi ni potem nobene možnosti — meni Lederer —, da bi se disproporcija v cenah, ki jo povzroči konjunktura, odstranila in s tem vzroki krize. Pri tem pa je odveč poudarjati, da bi se taka gospodarska politika že z ozirom na valuto prepovedala.

S tem prehajamo k vprašanju o pomenu bankarstva glede na naš problem. Banke imajo v današnji organizaciji gospodarstva neizmerno velik pomen. Osebito na kontinentu jim pripada skoraj na vseh poljih gospodarskega življenja vodilna vloga. Večina industrijcev ni v položaju, da bi zadostila potrebi po kapitalu, ki je potreben za vodstvo podjetja, iz lastnih sredstev, in je primorana iskati tujega kredita. Predvsem bančni

kredit. Zveza med banko in podjetjem postaja radi kreditov in drugih finančnih operacij, ki jih izvršuje banka za podjetje, vedno tesnejša. Često pridejo podjetja v direktno odvisnost od banke, ki si navadno zagotovi nadzorstvena in upravna mesta v podjetju. S tem, da ima isto razmerje in stalne odnošaje do več podjetij, je dana banki možnost smotrene industrijske politike, s katero more vplivati na ostala podjetja iste ali slične panoge. Njeni mnogobrojni odnošaji omogočajo banki, da nastopi kot posredovavka med podjetji in jih spoji ali pa vsaj dovede do interesne skupnosti.

Srednje in vzhodno evropski sistem, da se udeležujejo banke na vseh poljih, ki so z njeno likvidnostjo še mogoči, podeljevanje kratkotrajnih in dolgoročnih kreditov in sploh preskrba kapitala za gospodarska podjetja daje vodstvom bank najmočnejši vpliv na industrijo in borzo. Tako se prepletajo interesi bank z interesi industrije. Združitev funkcij: zbiranje raztresenega kapitala v močne rezervoarje, podeljevanje vsakovrstnih kreditov, soudeležba na podjetjih, finančne transakcije in upravljanje premoženja ustvarja najmočnejše privatno gospodarske faktorje in daje možnost, da stvorijo največje industrijske koncerne ter organizirajo kapital. Vprašanje je, v koliko morejo banke to svojo silno moč v to obrniti, da preprečijo, odnosno omilijo krize, in koliko so si te naloge v svesti.

Banke morejo splošni konjunktorni položaj mnogo bolje pregledati, ker obvladajo denarni in kreditni trg in je denarni trg za simptome najbolj občutljiv barometer. Zato lahko pravočasno svarijo podjetnike, ki še vedno, polni zaupanja in vere v rentabilnost, povečavajo naprave.

In svojo voljo v tem oziru more banka navadno tudi prav uspešno uveljaviti.

Predvsem je diskontna politika — najprej govorimo tu samo o privatnih bankah — za naš problem največjega pomena.

Privatno-gospodarsko je bančna diskontna politika najboljšo sredstvo za regulacijo razpoložljivih sredstev. Narodno-gospodarsko pa se da z diskontno politiko najuspešneje vplivati na celotno gospodarsko delavnost.

Ako stavimo na banko prevelike zahteve glede plačilnih sredstev, ako jih ji preveč odtegnemo, tako da postane njena likvidna glavica v primeri z nakopičenimi menicami pre-

majhna, tedaj zviša diskont in zadržuje (retardira) s tem povpraševanje.

Ako gredo valovi špekulacije previsoko in se je bati krize, tedaj je diskontno zvišanje svarilo za ves gospodarski svet.

Toda mnogi avtorji poudarjajo, da ravnajo banke v tem oziru le redko samostojno in zavestno. V največ slučajih potege splošni konjunkturni val banke za seboj in višina diskonta je rezultat konkurenčnega boja na svetovnem trgu. Osobito se da očitati lombardnim bankam, da so se v dobi rastoče konjunktore, ko je povpraševanje po denarju veliko, često vdale izkušnjavai ter so proti visokim obrestim lombardirale dvomljive akcije. S tem so pospeševale prekomerno ustanavljanje akcijskih družb. Še bolj pa velja za tako zvane »ustanavljaajoče« banke, da so v zasledovanju privatno gospodarskih interesov oškodovala narodno gospodarstvo z ustanavljanjem nezdravih podjetij. Tako so nastale začetkom 70tih let številne banke samo v spekulativne namene, ki so ustanavljale akcijske družbe, čeprav ni bilo za to nikake gospodarske potrebe, samo da so si banke zagotovile dobiček z ustanovitvijo in s spekulacijo z dotičnimi akcijami. Naj omenim tu samo Credit Mobilier bratov Pereire in Bontouxjevo Union Générale.

Karakteristična poteza novodobnega gospodarskega razvoja je koncentracija, ki gre v bankarstvu vzporedno s koncentracijo v industriji in ki še vedno raste.

Posledica tega pa je še intenzivnejše medsebojno prepletanje vseh gospodarskih interesov. S tem pa je že poudarjen pomen koncentracije bank glede kriznega problema. Jasno je, da more velebanka s svojimi številnimi zvezami mnogo bolje presojati splošni gospodarski položaj kot kak majhen institut. Če vidi, da se bliža kriza, bo skušala z uspešnimi sredstvi, ki so ji na razpolago, vplivati na gospodarstvo. Delovna politika velebanke se vodi po enotnem programu, ki se more ozirati in se ozira na splošno nacionalne, državne in gospodarske interese v veliko večji meri kot srednja in majhna banka, ki je radi težjih eksistenčnih pogojev mnogo bolj siljena, voditi samo dividendno politiko.

Pomen bančne koncentracije glede kriz ocenjuje Schulze-Gäwernitz tako-le: Velebanke postajajo vedno bolj in bolj mesta, s katerih se morejo pregledati industrija, trgovina, borza in finance. S tega najvišjega opazovališča more izkušen pozna-

valec spoznati znake bližajoče se konjunktura, preden so vidni širšemu gospodarskemu svetu. Med te znake spada: privatni kapitalisti spekulativno nakupujejo ter v veliki meri izrabljajo kredite, pri teh transakcijah pa se ne poslužujejo borze; ponujane varščine so vedno slabše; diskont se viša; emisije domačih akcij se množe, a se inozemske vrednosti odrivajo; posojila denarnega trga se uporabljajo za imobilne naprave, trate se številno obnavljajo. Zato mora predvidevanje zavestno preprečujoče vplivati. Predvsem morejo banke krize s tem omiliti, da delajo na pravočasno reduciranje prenapetih kreditov. Osobito pa je njih vpliv v tem, da se same upro krizam. Vedno bolj in bolj postajajo naše velebanke in njim priključene bančne grupe trdni tečaji v gospodarskem življenju, katerih privlačna sila raste osobito v času krize. Naše velebanke so zadnja trdnjava narodnega gospodarstva. Posledice poloma v vrstah naših velebank bi se spremenile v nacionalno nesrečo.«

Manj ugodno opisuje banke kot krize omiljujoč faktor — Jeidel: »Velebanke so daleč od tega, da bi se zavestno in po enotnem vidiku trudile za ustvaritev splošne industrijalne formacije. Samo po sebi umevno obžalujejo banke, če ne sije v gospodarskem življenju večno solnce, govore v svojih poslovnih poročilih o grozeči ali nastali nadprodukciji svareče ali resignirajoče, toda principov, kako naj se to prepreči, nimajo. S stremljenjem po industrijski koncentraciji je njih zavestno udejstvovanje v tem oziru izčrpano. Nedostatek univerzalne industrijske politike s strani bank, ki bi obsegala narodno gospodarstvo kot celoto, sicer ne preprečuje, da se ne bi razmere posameznih industrij smotreneje urejevale. Napredujoča koncentracija pomeni zavestno organizacijo, toda stremljenje velebank po koncentraciji in smotrenem vodstvu industrije je polno nesoglasij in, če se omejuje samo na nekatere industrije, povzroča v drugih stopnjevanje anarhije.«

Med bankami je posebna pomena notna banka. Saj je prava banka bank. Kakršen je pač historični razvoj celotnega bankarstva, kakršna organizacija notne banke in nje predpisi glede kritja, takšen je tudi njen vpliv. Na kontinentu so dosegle notne banke vprav prevladujočo pozicijo.

Za naš problem je pomen notnih bank lahko uvideti: Čim večjo moč imajo, čim večji je njih vpliv na denarni trg, tem lažje morejo vplivati na splošno gospodarsko življenje in ga držati

v takih mejah, ki so narodnemu gospodarstvu primerne. In to je možno tembolj, ker stoje notne banke pod direktnim državnim nadzorstvom, ker je vpliv akcijonarjev minimalen in je torej privatno gospodarsko stališče tako rekoč eliminirano. Notna banka ustvarja denar. Med vsemi posojevalci denarja je vpliv centralnih notnih bank na diskontnem trgu največji, ker izdajajo novčаницe, pa tudi radi velike množine depozitnega denarja, ki jim je zaupan v veliki meri v obliki menic. Po Lummju je diskontirala nemška notna banka leta 1907. 40 odstotkov, francoska celo 45% vseh menic.

Med izdajo novčanic in gospodarskim življenjem, torej konjunkturo, obstoja organična zveza. Novčаницa bazira na kratkotrajni blagovni menici (Warenwechsel). In tu se pričinja centralni problem politike notnih bank; izdaja novčanic po potrebi prometa. S tem, da morejo notne banke raztegniti obtok novčanic, imajo na gospodarsko delavnost in cene dobrin izredno velik vpliv. Nobena gospodarska institucija se ž njimi ne da primerjati. Če je že vpliv privatnih kreditnih bank na gospodarsko poslovanje velik, kolik je šele vpliv notne banke, ki je zadnja denarna rezerva, kadar drugi viri odpovedo. To velja prav posebno za čas kriz. Koncentracija bank te moči notne banke ni zmanjšala, kot homo videli, da, prej njeno prvenstvo utrdila. Ta prevladujoči položaj se izraža predvsem v času krize, ker more z izdajanjem nekritih novčanic ustvarjati obtečila. Nikakega drugega sredstva ni dosedaj, da se razdirajoče posledice gospodarskih kriz omilijo, kot izdaja nekritih novčanic (Conrad).¹ Ako je pri privatnih kreditnih bankah za diskontno politiko odločilen samo ozir na lastno likvidnost prevladujejo pri notni banki še drugi, višji oziri. Skrbeti mora

¹ To seveda ni zagovor inflacijskega gospodarstva. Da se ne bi napačno tolmačil, naj preciziram ta stavek: Ko doseže konjunktura višek in ko začne vse gospodarstvo držati neizprosno navzdol, v tem času izgine denar, kredita ni nikjer dobiti, podjetja so večinoma ilikvidna. Insolvenca in bankroti, ki nastanejo, se dajo preprečiti, če leži njih vzrok v trenutni izčrpanosti vseh likvidnih sredstev, ako priskoči notna banka z izdajo nekritih novčanic na pomoč.

Bilo pa bi v nasprotju z našimi prejšnjimi izvajanjmi, ako bi temu sredstvu, ki bi ga lahko primerjali z injekcijo, ki more včasih preprečiti katastrofo, ne da bi seveda mogla ozdraviti bolni organizem, pripisovali širši pomen.

poleg tega, da skuša prilagoditi novčni obtok potrebam prometa, predvsem da ohrani zlato rezervo in očuva valuto. To je za časa krize tolikanj težje, ker se v tem času trgovinska bilanca običajno poslabša. Ti oziri in skrb za lastno likvidnost omejujejo seveda tudi delovanje notnih bank.

Centralna notna banka more s podraženjem kredita nezdravo zvišavanje cen zadržati in s tem krizo preprečiti. Vpliv, ki ga more izvajati notna banka na ta način, je kontroverzen. Marx se ironično norčuje iz vseh, ki vidijo v ekspanziji in kontrakciji kredita vzrok kriz (starejši zastopniki kvantitetne teorije). Nudila se nam je že prilika, da smo obravnavali v principu medsebojno razmerje med kapitalom, denarjem in kreditom, in izkazalo se je, da to ne more biti vzrok kriz. Kljub temu pa se ne sme kot krizo ojačujoč odnosno zadržujoč faktor prezreti in podcenjevati. Primer iz zadnjega časa: Transferkomite za reparacijska plačila je vplival na nemško notno banko (Reichsbank), da je izvedla restrikcijo kredita. S tem naj bi se splošni osnovni nivo cen znižal, kar naj bi imelo za posledico večji eksportni prebitok. Temu ukrepu pa je sledila kreditna kriza z nezaželjeno posledico velikega produkcijskega zastoja. Ako kriza izbruhne, tedaj mora notna banka kot zadnji vir kredita — in najsi se tudi njena likvidnost in njeno kritje poslabša — rešiti narodno gospodarstvo. S tem pa je pomen notne banke zadostno označen, kolikor se tiče kriz, kar se je faktično v vseh krizah pokazalo.

Od mnogih strani se sicer zatrjuje, da prekrizavajo diskontno politiko notne banke privatne kreditne velebanke, ki da so skozi večji del leta neodvisne od kredita centralnih notnih bank. Obst pravi: »S tem, da velebanke iz svojih obilnih sredstev podeljujejo kredite, je njih moč na svetovnem trgu silno zrastle, pomen Reichsbanke pa je postal zelo neznamen.« Najsi to odgovarja resnici, kljub temu se kar največji pomen notne banke baš za naš problem ne da tajiti. Mislim, da je Plenge dobro zadel to razmerje, ki je nastalo z razvojem velebank, ko piše: »V času gospodarskih in političnih kriz mora biti Reichsbanka zadnja rezerva za državo in narodno gospodarstvo. Vse njeno delovanje se mora v bodoče vršiti pod tem vidikom. Za stalno obvladanje denarnega trga ni Reichsbanka poklicana. Ta funkcija pripada velebankam.« Slično se izraža Summary: »Pozicija notne banke ni v minulih časih več tako

prevladujoča kot pred eno generacijo. Kadar pa gospodarstvo trese mrzlica, tedaj je v našem času močnejša kot kadarkoli prej. Likvidnost ostalih kreditnih institutov se opira na notno banko; rediskont in lombard pri njej more zagotoviti vedno sredstva za izplačila vlog, ako se prične močno tezavriranje. Nikoli ni lastna likvidnost kreditnih bank v času velikih napetosti dovolj močna.« Vzrok tega razmerja je poglavitno v razvoju enorezervnega sistema, ki ga je povzročila bančna koncentracija.

Sistem koncernov ima za posledico, da so postala ona mesta, ki so prej sama skrbela in skrbeti morala za držanje večjih rezerv gotovine, silno redka. Pri tem načinu in solidarnosti kapitala se čuti vsaka banka varno. Tako je bila likvidnost nemških bank pred vojno grozeče majhna. Zato se opaža v dobi gospodarskih in političnih kriz potreba po kapitalu v zadnjem členu dolge verige in sicer tako, da se notna banka preko njenih moči izrablja. Zato je s stališča konjunkturke politike zahtevati, da držijo banke večje rezervne gotovine. V resnici je šlo stremljenje v predvojni Nemčiji za uveljavljanjem tega. Treba mi je opozoriti le na prizadevanje Havensteinovo.

Čeprav je v Angliji enorezervni sistem še mnogo bolj razvit kakor v Nemčiji in Franciji, je ta vendar laže prestala krize vprav zaradi okolnosti, da zahtevajo večje banke od svojih vlagateljev, da mora neki del letne vloge ostati v banki.

Če povzamemo te izsledke o kreditu in bankarstvu, pridemo do istega zaključka kot glede kartelov: Kredit in bankarstvo sta se zgodovinsko razvijala in sta še vedno v evoluciji, ki se vedno bolj oddaljuje od atomičnega in anarhičnega gospodarstva. Za problem kriz postajata vedno večjega pomena. Čeprav se nista pokazala vedno pozitivna in pospešujoča, ampak tudi razdirajoča, kljub temu je v njiju brez dvoma največja možnost, da anarhičnost produkcije odstranita in jo pripeljeta do organične celote.

Gospodarske krize v socialistični državi.

Poleg opisanih dveh glavnih faktorjev — kartelov in bankarstva — ki rasteta iz liberalnega anarhističnega gospodarstva do vedno popolnejše organične celote in vsebujeta tako rekoč »socialno vodstvo gospodarstva«, ima najobšir-

nejše polje v konjunktorni politiki socialna politika. Ker prihaja tu socialna politika kot celota v poštev, nam njenega delovanja, njenih nalog in njenega vpliva glede našega problema ni treba razmotrivati. Pač pa bomo odgovorili še na eno vprašanje: Kakšen bi bil problem kriz v socialistični državi? Do tega vprašanja pridemo nujno, ker je najradikalnejši predlog za odstranitev kriz ta, da se razlasti privatna lastnina in se napravi tako prostor smotrnemu državnemu gospodarstvu, v katerem bodo krize nemogoče. Že Lasalle je upal, da bi se s produktivnimi asociacijami, ki bi se centralno upravljale, krize odpravile. Odveč bi bilo opisovati Marxovo teorijo o polomu (Zusammenbruchtheorie), ki se naslanja na krize, ker je kot kardinalni del ortodoksnega marksizma pač dovolj znana. Vprašanje je torej, ali bi se dale odpraviti krize s socialističnim gospodarstvom. Zamisliti se da socialistična država na več načinov. Po lastniku in vrsti bi jih lahko grupirali v državni socializem in skupinski socializem s svojimi variacijami. Po načinu razdelitve (nacionalnega produkta) v komunistično in kolektivistično. Grupiranje je še mogoče po načinu tvorbe vrednosti — bodisi da je ta rezultat ponudbe in povpraševanje kakor sedaj, bodisi da se določi po družabnem delu, ki ga zahteva posamezni produkt (gesellschaftlicher Arbeitsaufwand). Razločevanje po nosilcu lastnine je za naš problem brez pomena, ker je zavestna regulacija produkcije v vsakem slučaju predvidena. Komunistično gospodarstvo z odstranitvijo individualnega konsuma brez svobodnega določanja potrebe, se sicer da zamisliti. In jasno je, da bi bile v taki organizaciji endogene krize izključene. Toda izmed vseh sistemov more računati ta najmanj na uresničenje. Interesantno pa je vprašanje, kakšen bi bil problem kriz v socialistični državi z individualnim kritjem potreb. V slučaju tvorbe vrednosti po družbeno potrebnem delu ni vprašanje med produkcijo in konsumom nič manj komplicirano kot pri svobodni tvorbi ravnovesja po ponudbi in povpraševanju. To je Bourguin v svojih »Socijalističnih sistemih« dokazal, kjer kolektivistično državo s takim načinom vrednostne tvorbe smatra za mogočo in zaključuje svoje tozadevno raziskovanje: »Ako v smislu čistega kolektivizma odpravimo mehanizem ponudbe in povpraševanja, zaidemo v popolno zagato. Vsak način dodelitve (socialnega produkta) se zdi napačen.« In na

drugem mestu piše: »Kolektivizem, ki je vezan na ta sistem vrednostne tvorbe, ni zmožen prilagoditi povpraševanja faktični ponudbi.«

Težave določitve produkcije pa bi le ne bile tudi socialistični državi s tvorbo vrednosti po ponudbi in povpraševanju prihranjene. Nalogo, ki pripada sedaj podjetnikom, namreč vodstvo produkcije, bi moralo izvrševati centralno vodstvo. Gre tu zato, potrebo vnaprej določiti in sicer prihodnje potrebe. Katedrski socialisti so trdili, da privatni podjetniki svojo funkcijo voditeljev produkcije slabo izpolnjujejo, in Schäffle meni, da bi organizirana, v sebi zaključena kolektivna produkcija mogla statistiko potrebe najmanj tako dobro izpeljati, kakor se to zdaj dogaja samo po sebi potom tržnega sistema povpraševanja. Proti temu se pa obrača Brentano: Nadprodukcijske krize so neločljive od individualnosti konsuma. Dokler obstoja individualnost konsuma, tako dolgo bodo neizogibne napake onih, ki imajo tako voditi produkcijo, da imajo izgotovljeni produkti konkretno uporabno vrednost (Gebrauchswert), ki mora odgovarjati produkcijskim stroškom. Vedno se bodo producirali produkti, za katere ne bo povpraševanja. In sicer bodo te napake neizogibne tako pri produkciji, ki se po načrtu uravnava, kakor pri prevladi privatnih podjetnikov. Da, ako se človeška narava radikalno ne izpremeni, bodo te napake pri preračunanem vodstvu produkcije še pogostejše. Kajti, kolikršno naj bo tudi število uradnikov, s katerimi si mislimo prepleteno vso deželo in katerih edina naloga naj bo, različne na različnih krajih vladajoče potrebe kvalitativno in kvantitativno ugotoviti, interes teh konsumpcijskih svetnikov, voditi produkcijo odgovarjajočo potrebi, ne bo nikoli tako velik, kakor privatnih podjetnikov, od katerih mora vsak z vso svojo gospodarsko eksistenco odgovarjati za izvrševanje svoje funkcije.«

Popolnoma slično se izraža tudi Erwin Nasse.

Aftalion izvaja nemožnost preprečenja kriz iz kapitalističnega načina produkcije, ki ga mora prevzeti tudi socialistična država in katerega karakteristika je daljšnica produkcijske poti. Temu naziranju nasproti bi poudaril, da ni napačna razdelitev produktivnih sil edino odločilna za krizo. Psihološkim momentom vzgona in depresije, spekulaciji, ustanavljanju podjetij preko danega kapitala s fiducijernim denar-

jem pripada istotako velika vloga in to bi v socialistični državi odpadlo. Sličnega naziranja je Schumpeter, ki pravi: »V dinamičnem komunističnem gospodarstvu bi šel razvoj principialno v isti smeri. Tudi to (komunistično) ne bi moglo postaviti operacijskega načrta za vse čase niti preprečiti, da bi nastale diskrepance med načrtom in istinostjo in da bi nastale nezaželjene posledice. Ako pa se misli pri krizi na borzne panike, bankrote, kreditne kontrakcije, kratkomalo na popularne zunanje znake kriz, tedaj je treba vsekakor priznati, da je to edino v svobodnem gospodarskem sistemu mogoče.«

*

Videli smo, da tudi v kapitalističnem gospodarskem sistemu delujejo sile, ki skušajo anarhično produkcijo pretvoriti v organizirano. Treba mi je samo opozoriti na kartele, truste, na vedno zavednejši položaj bank v tem oziru. Prav tako pa tudi ne smemo podcenjevati neizmerne moči delavskih zvez, ki morejo za delavstvo zle posledice konjunkturnega valovanja v veliki meri preprečiti, odnosno omiliti in prevaliti na skupnost. Tudi država se vedno bolj zaveda svojih nalog (socialne politike!). Narodno-gospodarski interesi prihajajo v moderni državi vedno bolj v ospredje, tako, da moremo smatrati nasprotje med socialistično in kapitalistično državo v pogledu kriz za izključeno.

PREGLEDI.

PRAVNIŠKI KONGRES V SARAJEVU.

Dr. Metod Dolenc.

Četrtrič so se zbrali, odkar obstoja naša mlada država, jugoslovanski pravniki na svojem kongresu. Prvotno na 11. septembra 1927 določeni dan zborovanja se je moral zaradi volitev v narodno skupščino za 14 dni preložiti. Ta okolnost je morebiti pričakovani pritok že priglasičenega udeležništva nekoliko zadržala, navzlic temu pa je dne 23. septembra, na prvi kongresni dan, napolnilo gledališčno dvorano v Sarajevu okroglo 1000 juristov in njihovih svojcev. To pot je bil stalni odbor kongresa vsakemu rednemu članu, ki je bil priglasičen h kongresu, doposlal že vnaprej »Spomenico« s tiskanimi referati in koreferati.

Predpoldan otvoritvenega dne je bil namenjen dvojni svrhi: Najprej so se izvršile običajne, pa prisrčne uvodne formalije pod predsedstvom belgrajskega apelacijskega sodnika Rusomira Jan-

kovića in v navzočnosti ministra pravde drja. Dušana Subotića, ki je kongres pozdravil v imenu vlade. Takoj na to pa se je v gledališčni dvorani zbrana skupščina kongresa konstituirala kot civilnopravna sekcija, da se izvedejo referati o vprašanju: »Načelne smernice našega pomorskega prava.« Pri tem ni šlo toliko za razmotrivanje poedinih podrobnosti iz tega prava, ampak v prvi vrsti za krepko poudarjanje pomena našega morskega obrežja za našo kraljevino. Referata glavnih dveh govornikov drja Ant. Verone iz Zagreba in drja Ljud. Böhma iz Ljubljane sta bila z manifestantnim odobravanjem pozdravljena, od obeh predlagana resolucija pa soglasno sprejeta.

Isti popoldan in predpoldan sledečega dne sta bila posvečena razpravam o dveh in dveh temeljnih problemih v dotičnih sekcijah, ki so zborovale v prostorih kasacijskega sodišča. Zelo razveseljivo je bilo dejstvo, da so bile razprave v sekcijah, ki so jim načelovali prominentni juristi kongresa: prof. Jos. Šilović (Zagreb), preds. dr. Danilo Majaron (Ljubljana), prof. dr. Ante Verona (Zagreb) in sen. preds. dr. Mih. Zobjkov (Sarajevo), zelo živahne, a debate v vsakem pogledu na višku.

Na 16. uro v soboto popoldan je bil sklican plenum kongresa, da glasuje o resolucijah, ki so jih predložile sekcije, in izbere nov stalni odbor. Vse resolucije so bile soglasno odobrene kot kongresni sklepi.

O »pomorskem pravu« je bila sprejeta sledeča resolucija: Oziraje se na izredno važnost našega morja za našo kraljevino, osobito na razvoj njenih ekonomičnih sil, uvažuje, da se dajo dandanes dobiti iz morja vse tiste koristi, ki jih more v polni meri nuditi, le tedaj, ako so vsi pravni odnošaji, ki utegnejo nastati pri izkoriščevanju morja s plovitbo in iz pomorske trgovine, urejeni z modernimi zakoni; ugotovljuje, da naše sedanje pomorsko zakonodajstvo današnjim razmeram in zahtevam nikakor ne odgovarja, se priporoča, da naj se posveti ureditvi domačega pomorskega prava posebna pažnja, pri tem pa se naj omeji zakonodaja na nujno in najpotrebnejšo modernizacijo obstoječega prava in na obnarodovanje najnujnejših specialnih zakonov; še le potem, ko bo izdelava domačih edinstvenih zakonov izgotovljena in ko bodo mednarodni naporji za unifikacijo pomorskega prava dozoreli do uspeha in ko bodo druge države revizijo pomorskih zakonov izvedle, hočemo tudi mi ustvariti si iz temelja novo pomorsko pravo, ki bo v skladu z novim domačim in z mednarodnim pravom.

Civilnopravni sekciji je bilo še troje važnih tematov predloženih. Prvo vprašanje se je tikalo pravnega položaja žene v bračnem, imovinskem in dednem pravu. Kongresno zborovanje v glavnem mestu Bosne, kjer so verske razmere zelo pestrega značaja, se je bavilo s tem vprašanjem na zelo delikaten način ter je sklenilo resolucijo, ki se giblje na moderni osnovi, pa bo vendar le mogla vse vereizpovedi zadovoljiti. Ona zahteva popolno enakopravnost vseh ženâ v pogledu zasebnoprav-

nega položaja v braku, v inozemskih zadevah in glede dednega nasledstva. Izrečno zahteva še resolucija, da žena radi omožitve ne sme utrpeti nobene utesnitve glede svoje pravne in poslovne sposobnosti in da sme vsaka omožena ženska neodvisno od svojega moža prosto razpolagati s svojo imovino. Vsaka vdova imej izbero, ali dobi pravo dednega nasledstva ali pa pravo na preskrbo za časa svoje vdovelosti. Preživeči bračni drug mora na vsak način dobiti iz dediščinske imovine to, kar je za preživetek nujno potrebno, ako mu manjka.

Drugo vprašanje, sproženo po številnih ustavitvah plačil nekaj cvetočih denarnih zavodov, se je glasilo: Kakšna bodi zaščita vlagateljev in pa odgovornost organov delniških društev? Od sekcije predlagana resolucija se je gibala v precej širokem okviru, pa bržčas velikega števila navzočnih pravnikov ni mogla popolnoma zadovoljiti. Debata je namreč pokazala, da se razlike v naziranju načelnega značaja v kratkem na razpolago stoječem času niso dale izmiriti. Zato se je skušalo diferencam se izogniti s sledečim besedilom resolucije: 1. Naj se izda državni bančni zakon, ki bo med drugim preciziral pojem »banke« in ustanovil prioriteto vlagalcev, obenem pa dal tudi definicijo »hranilne vloge«. 2. Naj se oživotvori organ, ki bo določeval neodvisno od države maksimiranje obrestne mere za vse hranilne vloge, toda oziraje se pri tem najstrožje na vsakočasni položaj denarnega trga. 3. Depozitni zavodi si morajo, če tega še niso storili, osnove za učinkovito kontrolo ustanoviti, primerni zakoni pa naj upotijo potrebno ostrejšo civilno in kazenskopravno jamstvo odgovornih oseb.

Tretje vprašanje civilnopravne sekcije se je glasilo: Prisilne izvršbe civilnopravnih sodbâ državnih sodišč in pa razsodišč. Tisti čas, ko je kongresni stalni odbor tozadevni problem določil za kongresni tema, se je zdelo, da bo treba pri razpravljanju dotakniti se nekoliko kočljivih vprašanj, ker je kazala praksa, kako različno se posluje z medpokrajinskimi eksekucijskimi zaprosili kakor tudi pri izvršbah zoper državno imovino. V toku debate v sekciji pa se je moglo z veseljem konstatirati, da izza časa kongresa v Ljubljani (septembra 1926) ni več izrazite potrebe, da se zavzame stališče glede poslednje navedenih izvršb. Pač pa se je zahtevalo v resoluciji nujno obnarodovanje specialnega zakona za čas, dokler še ne bo civilnopravna in izvršbena zakonodaja izenačena; ta zakon naj bi proglasil, da so vse sodniške razsodbe, odločbe, sklepi in drugačni pravni akti, iz katerekoli pokrajine najsi so izišli, pa so dobili po 1. decembru 1918 kot dnevu ujedinjenja pravo moč izvršilnega naslova (titulus executionis), v vseh delih kraljevine popolnoma enako izvršljivi. Dalje se je zahtevalo izdajanje zakona, ki naj opovre velike zmede na polju poslovanja razsodišč, tako, 1. da se ugotovi, da se priznavajo za stalna razsodišča s a m o tista, ki snujejo svoje delovanje na podlagi specialnih zakonitih predpisov; 2. da se odredi s a m o za odločbe takšnih stalnih razsodišč, da so glede izvršljivosti izenačene z odločbami rednih sodišč.

Kazenskoppravna sekcija na tem kongresu ni imela zborovanja, ker je bilo preveč posla s prevažnimi problemi pri obeh drugih sekcijah.

Javnopravna sekcija se je bavila samo z enim tematom, ki se je tikal osobito socialnih razmer v Bosni in Hercegovini, namreč s problemom »kolektivnih pogodb med delodajalci in delojemalci«. Sklenjena je bila resolucija, ki konstatira potrebnost, da se v vrsti ostalih zakonov civilnopravnega značaja ustvari zakon o kolektivnih pogodbah delavcev in o pravni organizaciji profesionalnih združenj, to pa osobito z ozirom na to, da ste obe instituciji že v ustavi priznani. Socialni interesi zahtevajo, pravi resolucija dalje, da se odkážejo pravni spori, ki izvirajo iz kolektivnih pogodb, specialni jurisdikciji, za katero naj bo predvidena kratka doba pravnega in katera imej le dve instanci pravne poti. —

Za ugodni potek kongresa izven strokovnega delovanja si je stekla sarajevska mestna občina največ zaslug. Stalni kongresni odbor je mogel s financijelno pripomočjo vlade prirediti večdnevni izlet udeležencev kongresa na morje, ki se je dobro prikladal gori opisanemu manifestačnemu zborovanju za naše morje. Navdušenje za morje in lepoto naše morske obali se je stopnjevalo od kraja do kraja, od ure do ure. Brez dvoma je dvignilo tudi zanimanje za nacionalne in ekonomske probleme, ki so z morjem v tesni zvezi, pri udeležnikih kongresa v najznatnejši meri.

AVSTRIJSKA ŠOLSKA REFORMA.

Dr. L. Sušnik — Ljubljana.

Kot so poročali dunajski listi 3. avgusta 1927 (prim. zlasti »Neue Freie Presse«, »Reichspost«, »Arbeiter Zeitung«, »Neues Wiener Journal«), je sprejela avstrijska zbornica prejšnji dan par novih šolskih zakonov, v katerih je prišel del osemletnega prizadevanja za razne reforme slednjič do gotovega zaključka. Živahni boji za preureditev šolstva v Avstriji so ves čas po preobratu vzbujali pozornost evropske javnosti, zlasti v sosednih državah, saj je to le člen v vrsti splošnega reformnega gibanja ne le po vojni, ampak že dvajset let prej — in ne zanima več le posameznikov, temveč cele stranke. Avstrijski zgled je zanimiv že zato, ker je začel z velikim elanom in končal v prostovoljnem kompromisu, da je rešil vsaj nekaj glavnih reformnih zahtev, ki bi bile sicer v nevarnosti, da sčasoma propadejo — kot kaže Nemčija ali Češkoslovaška. V marsičem slične reforme v Italiji in Poljski so prišle sicer prej na cilj — pač zato, ker so v svetovnonazornih vprašanih pravočasno upoštevali desničarsko stališče.

Pri nas je poročal pred tremi leti o najznačilnejših straneh te reforme prof. I. Doleneč v članku »O šolstvu v republici Avstriji« v »Slov. Učitelju« l. 1924., št. 7—9, str. 118 ss. Ker je medtem dozorel

v nekaterih zadevah razvoj do definitivne rešitve, bo prav, če podamo v naslednjem glavne obrise končnega stanja, kot se je zdaj uzakonilo. Pri tem moramo seveda radi boljšega umevanja poseči marsikje nazaj na razvojno pot: to je tem lažje, ker imamo danes že lepe tozadevne preglede. Celotno sliko avstrijskega šolstva pred vojno in po vojni nudi objektivno pisana knjiga Johann Kober, *Das Österreichische Schulwesen der Gegenwart*, Breslau 1925, 128 str. (Jedermanns Bücherei, Verl. Ferdinand Hirt), stališče bojevnikov za reformo pa oriše mimo knjig O. Glöckela in V. Fadrusa (*Die österreichische Schulreform*) i. dr. izčrpno Dr. Hans Fischl, *Sieben Jahre Schulreform in Österreich*, Wien - Leipzig - New York 1926 (Deutscher Verlag für Jugend und Volk, Ges. m. b. H.). Obe deli omogočata preko množice strokovnih in propagandnih spisov s socialistične in konservativne strani in obojestranskih listov zadostno orientacijo o bistvu avstrijske šolske reforme,¹ o kateri poroča prav pregledno n. pr. tudi F. Delmas v »L'Enseignement Public«, Paris (Libr. Delagrave) 1927, N. 8 ss., str. 132 ss. in 276 ss.

Iz zgodovine in statistike avstrijskega šolstva.

O zgodovini avstrijskega šolstva, ki jo pregledno podaja Kober v svoji knjigi, ne bomo mnogo govorili. Vendar naj poudarimo nekaj dejstev, ki so za nas posebej zanimiva. Za časa reformacije so cvelete plemiške »Landschaftsschulen« (nekake srednje šole), med drugimi tudi v Celovcu in Ljubljani, Med znamenitimi šolniki so delovali zgodovinar Jeronim Megiser in »za slovensko slovstvo zaslužni rektor Bechowitz« v Celovcu, Švab Nikodem Frischlin pa v Ljubljani (str. 14 s.). Po zmagi protireformacije so spretno vodili gimnazije v katoliškem smislu jezuiti do l. 1773., ko jih je prevzela v svojo upravo država. V prosvitljeni dobi so izgubile gimnazije radi vpeljane šolnine v petih letih polovico učencev. Kot naslednik slovečega šolskega organizatorja Felbigerja in J. Galla je vodil avstrijsko šolstvo od 1788—1816 slovenski kanonik Jožef Spendou (str. 22), na artiljerijski šoli pa je učil v onem času Jurij Vega. V l. 1791.—1804. padejo poskusi z deželno avtonomijo na šolskem polju. Dočim so nemške in češke dežele imele čedalje več šol, so ostale jugoslovanske in poljske ter rusinske še dolgo v 19. stol. prikrajšane. Pod Felbigerjem je imela n. pr. Štajerska 1 normalko, 9 glavnih šol in 163 trivialnih (ljudskih) šol, Kranjska pa 1 normalko, 3 glavne šole in 12 trivialnih. L. 1847. je imela Štajerska 9 glavnih šol, 627 trivialnih in 11 dekliških šol, Kranjska in Koroška skupaj 10 glavnih, 380 trivialnih in 8 dekliških šol. Tirolska s Vorarlberško pa 15 glavnih, 1421 trivialnih, 349 dekliških, — da o drugih privilegiranih deželah niti ne govorimo. Iz

¹ Prim. posebej o stališču katoličanov mesečnik »Die Schulwacht« in o sorodnosti z razmerami v Nemčiji Dr. Otto Boelitz, *Der Aufbau des preussischen Bildungswesens nach der Staatsumwälzung*, Leipzig 1925 (Quelle und Meyer).

takih krivic se je razrastle čedalje hujši jezikovni spor, ki je postal za Avstrijo poguben. Kako slaba je bila ta politika, pripoznavajo sedaj Nemci sami. Kober piše (str. 31): »Bila bi mogoča samo ena od pomoč proti tem narodnostnim prepriro, ki so razdejali državo: spojitev posameznih plemen na njihovem zaključnem naseljenem ozemlju v upravopolitično in kulturno enoto. Nastopitev te poti so zavlačevali tako dolgo, da je postalo prepozno.«

Po prevratu so te težave namah odpadle, saj je ostalo v novi republiki Avstriji le kakih 200.000 pripadnikov slovanskih manjšin. Zato so se Avstrijci lahko brez ovir lotili organizacije šolstva in jo res v splošnem izvajali smotreno in uspešno, tako da so želi v zunanjem svetu dokaj priznanja. A pozabiti ne smemo, da so imeli zelo ugodne predpogoje: poleg narodne enotnosti prebivalstva obilico izobraženstva, več kot dovolj šol vseh vrst z nad sedanjo potrebo prostornimi poslopji in bogatimi učnimi sredstvi — dediščino velike monarhije —, množice šolskih veščakov vseh strok — in kar se tiče sprva pičlih materialnih sredstev, jim jih je kmalu preskrbela v večji meri zunanja pomoč po Društvu narodov. V dokaz temu hočemo navesti po statističnih tabelah pri Koberu str. 114 ss. nekaj podatkov iz dobe nekako pet let po vojni (l. 1922. ozir. 1923.).

Univerze je imela Nemška Avstrija s ca. 6 milijoni prebivalcev tedaj 3 (Dunaj, Gradec, Innsbruck), samostojni teološki fakulteti 2 (Salzburg — katoliško, Dunaj — evangelijsko), tehniški visoki šoli 2 (Dunaj, Gradec), dalje visoke šole za poljedelstvo, za živinozdravninstvo, za svetovno trgovino na Dunaju, za montanistiko v Leobnu, pa konzularno akademijo, akademijo za likovne umetnosti, za godbo in upodabljačo umetnost, akademsko specialno šolo za medaljiranje na Dunaju. — Zveznih srednjih šol je bilo na Dunaju 41, na Nižje Avstrijskem 17, na Gornje Avstrijskem 8, na Salzburškem 2, na Štajerskem 10, na Koroškem 3, Tirolskem 3, Vorarlberškem 3, Gradiščanskem 1, tedaj skupno 88 z 28.773 učenci, zraven tega seveda še čela vrsta drugačnih, tako da je znašalo skupno število 141 srednjih šol z 39.785 učenci in 3521 učnimi močmi. Od nezveznih zavodov je bilo deželnih 1, mestnih 3, škofijski 3, redovnih 14, društvenih ali privatnih 32, torej je bilo nedržavnih srednjih šol dobra tretjina, učencev pa skoro tretjina. Gimnazij in realnih gimnazij je bilo vseh 74 z 20.290 dijaki (obe vrsti sta precej enako močni), realk 38 z 13.079 dijaki, »nemških« srednjih šol 8 popolnoma in 16 šele deloma preosnovanih, licejev in reformnorealnih gimnazij za dekleta 21 (med temi nobene zvezne ali deželne, 2 mestni, 2 redovni in 17 zasebnih — posledica dejstva, da se stara Avstrija ni dosti brigala za žensko izobrazbo). Moških učiteljskih je bilo 17 s 1610 gojenci, ženskih 19 z 1913 gojenkami. — Trgovskih akademij je bilo 9 s 5791 dijaštva, dvorazrednih trgovskih šol 34 s 6312 dij. (+ 7 brez pravice javnosti in številne trgovskonadaljevalne šole s 6593 učenci), višjih obrtnih šol 18 s 6694 dijaštva in 68 raznih specialnih strokovnih šol za moške in ženske. Poljedelskih in gospodarskih učnih zavodov (od države podpiranih — ne všteti številnih drugih —) je bilo v celoti 55, in sicer

jih je vzdrževala država ali dežela 44, društva ali privatniki 11. Med njimi je bilo srednjih 4 za moške in 3 za ženske; poljedelsko stroko je gojilo 30, gozdarsko 4, gospodinjstvo 12, druge specialne panoge 9; z enim letnikom jih je bilo 19, z dvema 26, s tremi 4 in s štirimi 3. — Meščanskih šol je imela Avstrija l. 1922. 433 z 2571 razredi (od teh 75 privatnih šol) in ljudskih 4470 s 15.376 razredi (med temi 224 privatnih šol). Največ je bilo dvo- in enorazrednic. Javnega učiteljstva so imele meščanske šole 3928, ljudske pa 17.674, učiteljic za ročna dela 3125.

Iz tega je razvidno, kako bogato je bila država že od prej prekrbljena s šolstvom.

Cilji in uspehi reformnega gibanja.

Če gledamo sedaj po osmih letih nazaj na rezultate avstrijskih šolskih reform, moramo reči, da niso tolikšni, kot so si jih vneti reformatorji sprva obetali. Res je, da so socialni demokratje, ko so dobili ob prvih volitvah februarja 1919 večino in prevzeli vlado zano s krščanskimi socialci, šli z veliko vnemo na delo pod vodstvom šefa šolstva, državnega podtajnika Otona Glöckela. Vodili so jih pri tem strokovnopedagoški pa tudi kulturnopolitični vidiki: s prvimi so v glavnem prodrli, zlasti pri nižjem šolstvu, z drugimi pa le deloma. Sadovi njihovega prizadevanja so predvsem: oddelek za šolske reforme in urad za ljudsko prosveto pri naučnem uradu in državni prosvetni referenti v vsaki deželi, preureditev uradnega lista v uradni in pedagoški del (Volkserziehung), ustanovitev mesečnika za ljudsko prosveto (Volksbildung), vpeljava poedinih zbornic za vse tri stopnje učnega osebja in pa drž. učiteljske zbornice za vse skupaj, uvedba roditeljskih društev ob posameznih šolah, odprava obveznosti duhovnih vaj, opis učencev za sprejem v srednje šole in izmenjava okrajnih šolskih nadzornikov. Kar pa se tiče notranjega in zunanjega preustroja šol, se je imela vršiti sprememba premišljeno, dobro pripravljeno in stopnjema od spodaj navzgor, pričeneši z najnižjim letnikom ljudske šole, zato se je mogla uveljaviti le počasi, in še to le deloma. V začetku šolskega leta 1919./20. so ustanovili 253 ljudsko-šolskih poskusnih razredov (156 na Dunaju, 57 na Nižje Avstrijskem in 40 v drugih deželah), ki naj bi preskusili načelo delovnega pouka. Take razrede so posečali tisoči učiteljev, da se seznanijo z novo metodo; — uspeh: prostovoljna delovna občestva učiteljev. Na podlagi teh skušenj je izšel 1. aprila 1920 v »Volkserziehung« novi učni načrt za osnovno šolo (Grundschule). Vse okrajne učiteljske konference so ga sklenile preskusiti. V počitnicah so sledili na dveh zveznih vzgojnih zavodih štiritedenski tečaji za učitelje ljudskih in meščanskih šol, ki pa niso mogli sprejeti vseh priglašencev, zakaj zanimanje za novi način poučevanja so bile budile že tudi več let pred vojno razne strokovne publikacije. 13. avgusta 1920 je izšla odredba o poskusni vpeljavi novih učnih načrtov za ljudsko šolo. S posečanjem vzornih razredov in počitniškimi tečaji se je tekoma

petletne poskusne dobe učiteljstvo uživalo vanj in tudi javnost je bila z njim v glavnem zadovoljna — kljub temu, da je zahteval manj pozitivnega znanja. Tako je bil l. 1925. de facto stalno vpeljan, čeprav je bila poskusna doba podaljšana formalno še za eno leto. — Tako je strokovna reforma v ljudski in za njo v meščanski šoli zmagala.

V čem obstoje prednosti novega načrta, ne moremo v podrobnem naštevati. Poleg dinamičnega delovnega principa, ki polaga važnost na lastno aktivnost šolarjev, se je uveljavilo načelo koncentracije pouka okoli spoznavanja domačije in njenega življenja. Učna metoda vseh predmetov se je izboljšala v mnogih ozirih, kot je razvidno iz obširnega pregleda pri Koberu str. 53 ss.; na mesto starih so stopile nazorne in mične učne knjige, ki so že v par letih dosegle izredno visoke naklade, n. pr. katekizem (Katholisches Religionsbüchlein), abecednik (Emil Seidel »Wir können schon lesen!«), berila (Aus dem Leben zweier Wiener Kinder, Unser Lesebuch — za atpske dežele, Bunte Jugendschriften itd.). V njih je upoštevano že tudi gradivo za zemljepis, zgodovino, prirodopis, računstvo in gospodarstvo. Petje, telesne vaje, ročno delo: vse to se goji po modernem načinu. V svrhu pravilne koncentracije si mora učitelj napraviti za vsak teden sproti poseben delovni načrt. — Te spremembe so bile sprejete brez večjega odpora, saj so sodelovali že od vsega početka pri reformah tudi katoliški krogi, ki so se uprli kesneje le gotovim protiverskim nameram, da bi se pod srednjo označbo glavnega predmeta »Heimat- und Lebenskunde« vpeljala počasi lajiška moralka: vsled tega je ostal v učnem načrtu za šole na deželi le še naziv »Heimatkunde«. Slišali so se tudi ugovori, da se po novem otroci manj nauče in da se potratijo več časa in denarja. Pri sprejemnih izpitih za srednje šole se je pokazala večja negotovost v pravopisu in računanju ter pomanjkanje slovniškega znanja, na drugi strani pa večja lahkota in spretnost v izražanju. Ni pa dvoma, da je postala šola bolj vabljiva in bolj praktična in se s tem približala dejanskemu življenju.

Mnogo zaslug za to reformo ima nad vse živahno publicistično in predavateljsko delovanje njenih zagovornikov, ki so širili med občinstvom zanimanje zanjo s številnimi strokovnimi in propagandnimi spisi, listi (Die Schulreform, Die Quelle, Der neue Weg) in z živo besedo — oprti na državno ozir. strankino pomoč. Sploh so s hvalevredno doslednostjo pritegnili k soddločanju vse učne moči in celo javnost. Izmed založništev se najbolj odlikuje »Deutscher Verlag für Jugend und Volk«, ki ga nosi dunajska mestna občina, in pa »österreichischer Schulbücherverlag« kot državna institucija.

Novi učni načrt iz l. 1920. se je nanašal le na 5 letne ljudske šole, ne pa na 3 letne meščanske. Vendar so se začela tudi tu uveljavljati v metodičnem pogledu ista nova načela, zlasti pri zgodovinskem pouku, in se prenesla deloma tudi na nadaljevalno šolstvo. Zaeno z nižjim je tudi poljedelsko šolstvo stvar posameznih dežel; nekatere, kot Salcburška, Koroška, Vorarlberška so

ga že preuredile. Obrtno in trgovsko nadaljevalno šolstvo, ki je stvar republike, se razvija v smislu večje strokovnosti pod vplivom posebnih reformnih oddelkov v centrali.

Do sem je šla reforma razmeroma lahko. Težje je bilo z osrednjim problemom: preureditev meščanske in nižje srednje šole v nov tip »enotne šole«, kot se boré zanjo socialisti po mnogih drugih državah. To bi pomenilo odločen korak v smeri demokrati-zacije ozir. posplošenja prej na manjše število učencev omejenega pouka in s tem znižanje njega nivója.

Prva osnovna težkoča je bila v tem, ker je po novi ustavi (1. oktobra 1920) veljala glede šolstva določba, da se smejo za prehodno dobo vršiti spremembe dosedanjega ustroja le z dogovorjenimi zakoni, ki jih morajo skleniti z istim besedilom osrednji parlament in vsi deželni zbori, če naj veljajo za vso republiko, ali pa csrednji parlament in deželni zbor zadevne dežele, za katero naj sprememba velja. Državni podtajnik Glöckel je sicer dal za poskus preurediti šest tedaj praznih vojaških vzgojnih zavodov (kadetnic i. dr.) v tako zvane »zvezne vzgojne zavode« (štiri za dečke, dva za deklice, in sicer tri na Dunaju, tri v deželah), na katerih naj bi se preskusil učni načrt za »nemško srednjo šolo« (Deutsche Mittelschule). Ti zavodi sprejemajo nadarjene revne učence iz vseh slojev prebivalstva in jim nudijo z državno podporo in za večje ali manjše prispevke, ki se odmerijo po imovitosti staršev, ne le dober pouk in vzgojo, temveč tudi stanovanje in prehrano: so torej državni internati, ki razpolagajo že od prej s krasnimi prostori in učili. Pri tem je v posameznih razredih največ 30 učencev. Vseh gojencev na teh zavodih je bilo l. 1926. kakih 1700.

Načrt za štiri razrede teh šol je izšel 15. sept. 1919 v »Volks-erziehung« in je bil spopolnjen 30. julija 1921 z ozirom na poskusne razrede, ki so se tekom dveh let vsled splošnega zanimanja otvorili še na 15 šolah starih tipov na Dunaju in na devetih po drugih deželah. L. 1925./26. se jih je odločilo na Dunaju devet za tip »nemške srednje šole« na celotni nižji stopnji. Bistveno določilo je, da se začne voljiv tujejezikovni pouk šele v tretjem razredu in se tako proste ure porabijo za temeljitejši pouk v materinščini in domači kulturi ter v praktičnih predmetih (obvezno ročno delo i. dr.). Za zgodovino predvideva načrt dva obsega: ožji bi se omejeval na novejšo, širši pa bi obsegal tudi staro dobo. Po tem vzoru so zasnovali štajerski profesorji »graški tip«, ki pa postavi pouk tujega jezika že v drugi razred; preskušali so ga ponekod na Štajerskem.

Glavni sunek za poenotenje nižje srednje šole je imel iziti iz meščanske šole, ki naj bi se naslonila na štiriletno osnovno šolo in se zato razširila od treh na štiri razrede, ki naj bi bili enakovredni nižji stopnji srednje šole. Že 27. maja 1920 je poročal dr. H. Raschke občnemu zboru vseh treh učiteljskih zbornic o podrobnostih te nameravane preureditve. Načrt je v načelu odklonila naslednje leto kot neprimeren le visokošolska zbornica.

Ta načrt hoče ustvariti splošno obvezno in enotno šolo od prvega do osmega šolskega leta, da bi bili tako deležni boljše izobrazbe vsi otroci brez razlike socialnega položaja (več demokracije in proč z raznimi vzgojnimi privilegiji!) in pa da se lahko mladina odloči za gotovo stroko ali poklic šele, ko se pokaže tozadevna nadarjenost, t. j. nekako s 14. letom. »Splošna srednja šola« (Allgemeine Mittelschule) naj bo torej enotna, a naj upošteva razliko v nadarjenosti s pomočjo delitve v dva oddelka (Klassenzug I in II) tako, da bi oddelek II za (po ocenah ljudske šole) manj nadarjene imel z oddelkom I skupen pouk v lažjih predmetih (ve-rouk, pisanje, risanje, petje, ročno delo), v ostalih predmetih pa bi se učil posebej snovi v manjši izmeri in večjo podporo od strani profesorjev, ki naj bi bili v obeh oddelkih isti. Poleg tega se uvede v gotovih predmetih (tako v matematiki) premični učni načrt, t. j. poleg obvezne učne snovi se predpiše v oddelku I razširjena učna snov, ki jo poedini učenci — boljši — iz svoje volje predelajo, za kar imajo prednost, da po absolviranju te šole lahko vstopijo v višje strokovne šole namesto le v nižje. Nadaljnje sredstvo za diferenciranje so prosti predmeti od tretjega razreda dalje (latinščina ali živi jezik, ozir. povečani pouk nemščine), kar je pogoj za vstop v višjo stopnjo srednje šole. Prehod iz enega oddelka v drugega ali zamenjava prostih predmetov je načelno mogoča.

Višja stopnja (»allgemein bildende Oberschule«) naj bi imela štiri tipe; ne samo v zadnjem (nemškem), ampak lahko i v drugih naj bi se šolali tudi bodoči učitelji, ki bi se specializirali potem na univerzi za razne vrste šol.

Izvedbo tega načrta v celoti je preprečila druga ovira: zmaga krščanskosocialne stranke pri volitvah l. 1920. in prehod socialnih demokratov v opozicijo. Slednjim je ostala pa še velika domena: Dunaj s tretjino prebivalstva države in nad polovico srednješolcev. Tu je lahko O. Glöckel kot načelnik mestnega šolskega sveta delal naprej za razne reforme. Tako je sklenil dunajski šolski svet preizkusiti novi, 15. maja 1922 objavljeni načrt za splošno srednjo šolo na šestih dunajskih višjih ljudskih ozir. meščanskih šolah. Uspehi v splošnem niso bili neugodni, saj so bili glavni materialni predpogoji v mestu, kot je Dunaj, dani. Tu so na primer meščanskošolski učitelji bolje plačani kot drugod profesorji in je prišlo na razred le kakih 30 učencev. Drugačno pa je vprašanje, če ga prenesemo na deželo, kjer manjka primernih poslopij in denarja za še večje število učnih moči ter so razdalje za vpeljavo takšne obvezne splošne srednje šole — čeprav po vseh okrajih — prevelike. Z ozirom na to je reformni oddelek izdal že l. 1923. nove učne načrte za višje stopnje podeželskih šol, ki zadevajo v glavnem le metodične strani pouka, in s tem je bilo jasno, da na obvezno splošno srednjo šolo ni bilo več misliti — razen v krajih, kjer so že sedaj meščanske ali srednje šole. Lažje bi bilo doseči izgraditev ljudskih šol vsaj v dvo-razrednice in z deljenim poukom v štirirazrednice: le redko bi se

dala v sedanjih razmerah v manjših krajih ustanoviti kakka nova splošna srednja šola.

Idejno in politično ozadje teh stremeljenj je znano, saj je isto kot po vsej Evropi. Kar je psiholoških in pedagoških vidikov (harmonična vzgoja celega človeka — torej ne le razuma, ampak tudi čustev in volje —, upoštevanje izsledkov mladinske psihologije in tako dalje), so vredni upoštevanja. Kar je socialnih oziroma državnih (širši in lažji dostop do višjih studij in drugih), tudi. Saj je obiskovalo doslej v Avstriji le 7 odstotkov deset- oziroma enajstletnih učencev srednje šole, med njimi 91 odstotkov otrok meščanskih krogov, a skoraj nič delavskih in kmečkih otrok (šolnina 16 zlatih mark). Na hud odpor pa so zadeli politični ali svetovno-nazorni izgledi. Bilo je očitno, da skuša socialna demokracija z raznimi mladini ugajajočimi spremembami dobiti naraščaj zase in s tem premoč v državi; na drugi strani pa je ob raznih prilikah bolj ali manj jasno pokazala svoje cerkvi odn. veri neprijazno stališče, da se je bilo treba bati, da namerava obrezuspešiti ozir. sčasoma celo izpodriniti verouk. Tako se je l. 1923. ločila javnost v dva velika tabora: v kulturnobojno organizacijo »Schul- und Kinderfreunde«, ki skuša na vse, celo demagoške načine dobiti mladino v svoje roke, in v »Erziehungs- und Schulorganisation der Katholiken Österreichs«, ki zahteva po holandskem vzoru šolo prostosti vesti ozir. katoliško versko šolo. Ves čas do letos se je vršil oster boj na vsej črti, tako da je bilo malo upanja na sporazumno rešitev. Prosvetni ministri — odlikoval se je zlasti krščanski sociallec in šolski strokovnjak dr. E. Schneider — so imeli v teh razmerah jako težko stališče. Še zadnje smernice (Richtlinien) za preosnovo srednjega šolstva, objavljene v »Volkserziehung« 1927, Stück I, so zadele na vseh straneh na odpor. Med tem je dozorevalo vprašanje v čedalje večjem obsegu, saj se je z vsakim letom pomaknila reforma za en poskusni letnik višje, dokler ni dosegla l. 1927. vrhunca z dovršitvijo osemletne »nemške« srednje šole, dočim sta ljudska in meščanska prišli že prej do zaključka. Tako je postala končna odločitev vedno nujnejša.

*

Kdor se zanima za vse podrobnosti posameznih strani te reforme, dobi v Fischlovi knjigi izčrpne podatke o nje vzrokih in ciljnih, o celotni zasnovi ozir. idejnih smernicah, o zgodovini in obsegu izpeljave na različnih poljih in slednjič o izgledih za bodočnost. Pisatelj je navdušen pristaš reformnih načrtov Glöckelovih in jih z vso vnemo in spretnostjo zagovarja. Seveda je v spornih vprašanjih močno pristranski, saj ima namen na vso moč propagirati reformo; zato pa nudi dober vpogled v snovanje in delo socialne demokracije na šolskem polju.

Šlo je pri celi stvari ne le za izboljšanje šole in dvig ljudske izobrazbe sploh in pravičnejšo izbiro elite posebej, temveč nič manj za zagotovitev lastni stranki udane inteligence in pridobitev širokih mas. Tako se razlože razne koncesije učencem v obliki šolskih

občin, podpor, iger, izletov, več prostosti in olajšanje snovi, demokratizacija šolske uprave, uvedba učiteljskih zbornic, zainteresiranje staršev v roditeljskih društvih itd. Na isti način se razloži odpor in skrb drugih strank za pozicijo v narodu, odpor, ki se je vsled tega razširil dostikrat tudi na strokovno utemeljene spremembe v metodiki in zunanjem okviru. Socialna struktura prebivalstva je imela pri tem manjšo vlogo kot svetovni nazor; saj je bila ljudska šola v Avstriji že od l. 1869. skupna in enaka — drugače kot v Nemčiji, kjer so obstojale posebne predšole za pripravo za srednje šole, ki so že na najnižji stopnji ločile imovitejše otroke od ostalih. Odklanjajoče stališče visokih šol pa izhaja iz skrbi za njih nezmanjšano znanstveno višino.

Kdor bi presojal položaj edino iz mest, kjer govori Fischl o stališču reformatorjev v verskem pogledu, bi ne mogel pojmii, zakaj so katoliški krogi reformo čedalje huje pobijali. Saj so po njegovih opombah — o stvari govori le, kot bi bila to čisto malenkostna zadeva, dasi se gotovo dobro zaveda, da gre za velike reči — socialni demokratje najbolj nedolžni ljudje na svetu, ki se strogo držo zakona (nevtralnosti) in se bore le za svobodo šole in otrok. A omalovaževanje cerkve kot vzgojnega faktorja, odprava obligatnosti verskih vaj koj od začetka in ukinitvev šolske molitve na Dunaju l. 1923., ki jo je pa vlada suspendirala, forsiranje tako zvane »Lebenskunde«, koedukacije i. dr.: takšni znaki so kazali očitno, kakšne namene imajo sicer zelo oprezni voditelji reformnega gibanja, ki so znali tudi drugod dobro preценiti realnopolitične možnosti. Zato se katoličani niso dali uspavati, ampak so bili budno na straži in se tako v glavnem obvarovali večje izgube.

Reformatorji so imeli načrt, da preuredé vse panoge šolstva po svojih načelih. Koj so spoznali, da je zlasti izobrazba učiteljstva os, okoli katere se bo sukala bodočnost reforme. Opirajoč se na dejstvo, da primanjkuje ljudskošolskemu učiteljstvu znanstvenega duha srednješolskemu pa pedagoške priprave, so postavili zahtevo, naj bi dobilo obojno enotno izobrazbo v obeh smereh na vseučilišču: na ta način bi bilo pomagano tudi enotni organizaciji šolstva. Že l. 1919./20. je izdelal reformni oddelek tozadevne napatke, ki predvidevajo za učitelje osnovnih šol dveleten studij na univerzi, za srednješolske pa petletnega. Učiteljstvo je bilo za te načrte vneto, profesorji pa so se upirali vsaj razširjenju sistema razrednih učiteljev na mesto strokovnih učnih moči za nižje razrede srednjih šol. Zlasti pa so odklanjale univerze takšno rešitev problema in so nasvetovale poleg učiteljišč še dveletne učiteljske akademije v vseučiliških mestih.

Odločilno pa je bilo tudi tu kulturno-politično ozadje. Od deset državnih je bilo l. 1926. v republiki pet duhovnih moških učiteljišč in poleg šest svetnih enajst redovnih ženskih učiteljišč. Ta slednja ne bi bila v stanu, da ustvarijo lastne vseučiliške institute in tako bi morala propasti, kar bi bilo v veliko škodo za katoliško stvar. Vrhutega so se manjše zvezne dežele branile dati iz rok odgojo

učiteljskega naraščaja, ker nima vsaka univerze na svojih tleh. Tako vse ankete in pogajanja niso mogla dovesti do zadovoljive rešitve. Doseglo se je le, da je bil absolventom učiteljišč po dodatni skušnji iz treh predmetov (n. pr. latinščine, živega jezika in matematike) omogočen vstop na vseučilišča.

Zato je dunajska občina zopet sama delala novo pot: ustanovila je lasten pedagoški institut (1923) in pedagoško centralno knjižnico (1924), omogočila je z naknadnim izpitom absolventom srednjih šol prehod v učiteljski poklic in organizirala dveletne vseučiliške tečaje za učitelje.

Iz množice raznih problemov naj navedemo le še par točk iz reform, ki so se istočasno izvršile v dosedanjih tipih srednje šole. Preosnoval se je zlasti pouk materinščine, zgodovine in klasičnih jezikov. Na višji gimnaziji so vpeljali en živi jezik kot relativnoobligaten. Sprejemni izpit, ki se sme ponoviti po počitnicah, je splošno obvezen in naj dokaže ne toliko znanje kot nadarjenost učenca. Zato so nadomestili diktat in analizo z obnovitvijo in prosto nalogo in računске naloge so le praktične. Osnovna šola mora predložiti natančen popis učenca, srednja šola pa naj ga v prvih treh mesecih preskusi in, če se izkaže, da je čisto nesposoben, zavrne. Glede mature so po dolgih razpravljanjih in referendu vseh profesorjev odločili l. 1924., da mora dijak sam imenovati en humanistični in en realistični predmet, iz katerih hoče polagati izpit. Iz enega izmed njih mora vzeti tudi temo za obvezno domačo nalogo, ki velja za del mature; na ta način pokaže dijak, v koliko je zrel za samostojno delo. Kar se tiče dekliških srednjih šol, je prevzela država vsaj plačevanje učnih moči in omogočila njih absolventinjam brez razlike z moškimi dostop na visoke šole.

Nova ureditev.

Zakona o glavnih in srednjih šolah, ki sta bila sprejeta 2. avgusta 1927 in stopila v veljavo 15. avgusta 1927, sta plod sporazuma med strankami in nosita tudi takšno obiležje. Brez sporazuma, h kateremu je nagnil socialiste morda deloma tudi neuspeli julijski upor, bi bilo nemogoče doseči kako rešitev že zbog določila v ustavi, da se smejo novi šolski zakoni sprejemati le v sporazumu med narodnim svetom in deželnimi zbori, in sicer z dvetretjinsko večino. Da bi prihranili na času, so zato sprejeli pred tem še poseben zvezni zakon, ki omenjeno določbo ustave za ta dva slučaja suspendira.

Zakon o štiriletni »glavni šoli« (Hauptschule), ki naj stopi namesto prejšnje triletno meščanske (s privzemom 5. razreda ljudske šole), uveljavlja v glavnem pridobitve tako zvanih splošnih srednjih šol, kot so se med tem časom preskusile: dva oddelka po sposobnosti učencev pri gotovih predmetih (razen za čustveno in telesno vzgojo), različne zahteve in stopnjevana snov, a skupnost učiteljev itd. Deželne šolske oblasti pa lahko dovolijo tudi enotne razrede. Na vsaki taki šoli se mora na prvem oddelku poučevati vsaj en tuji

jezik (živi jezik, latinščina) kot neobvezen predmet. Povprečen dober uspeh v prvih oddelkih posameznih razredov omogoča brez nadaljnega prestop v sledeči razred srednje šole; le kdor hoče studirati na višji gimnaziji, mora prestopiti že iz tretjega razreda, ker se tu že v četrtem razredu uči grščina. Tudi iz zavodov z enotnimi razredi lahko prestopajo »posebno sposobni« učenci na isti način. Ostalim pa omogoča prestop še poseben enoletni prehodni razred. Glavno je pri tem seveda, da je učni načrt prvih oddelkov glavnih šol zelo izenačen z onim srednjih šol, tako da je omogočeno dejansko enako napredovanje.

Poleg glavnih šol obstoje še naprej posebne srednje šole. Glede teh določa zadevni zakon, da so vse osemrazredne (4 + 4). Tipi so ostali glavni trije: gimnazija, realka in v sredi realna gimnazija; za deklice se ustvari še poseben dekliški srednji tip. Prvi razred je pri vseh enak, tudi ostali trije razredi nižje stopnje se nič ne razlikujejo bistveno — razen pri pouku enega tujega jezika, ki se začenja torej — čeprav v začetku le s štirimi urami — ne šele s tretjim, ampak že z drugim letnikom, in sicer se uči v gimnazijah latinščina, v realkah in realnih gimnazijah en moderni jezik. Drugi tuji jezik se začne poučevati na realnih gimnazijah in realkah v višji stopnji, na gimnazijah pa grščina že na nižji stopnji v četrtem razredu. V realkah se razširi in poglobi z istim razredom pouk realnih predmetov. — Realna gimnazija se je ohranila nele radi splošne priljubljenosti, ampak tudi zato, ker najbolje omogoča razne prehode z enega tipa v drugega na višji stopnji. Predvideni sta namreč pri njej dve različici: ena z latinščino in druga z živim tujim jezikom; na višji stopnji prve se pridruži živi tuji jezik, na višji stopnji druge pa latinščina. Ta druga vrsta je torej v resnici stara reformna realna gimnazija, — novo je le, da se uči i opisna geometrija. Na večjih srednjih šolah se poučujeta že na nižji stopnji oba tuja jezika paralelno. A tudi sicer omogoča ta tip spremembo sprva izbrane vrste šolanja v kasnejši dobi, če se pokaže zato potreba ali volja. Kajti kdor je v drugem razredu volil latinščino, lahko prestopi v realno gimnazijo z modernim tujim jezikom v višji. Kdor pa je izbral v drugem razredu živi tuji jezik, a ni nadarjen za matematiko, prirodoslovje in tehniko, lahko prestopi na realno gimnazijo z latinščino na višji stopnji. S tem vmesnim tipom je torej v precejšnji meri ustrezno tistim, pri katerih se smer nadarjenosti ugotovi šele kasno ozir., ki se nočejo predčasno odločiti za gotovo življensko pot. Šolski sistem je postal res elastičen.

Deklicam so na razpolago tri možnosti za srednješolsko izobrazbo. Prva so paralelke na deških zavodih. Druga so lastne srednje šole, ki so enakovredne moškim, a nudijo pouk v odgovarjajočih prostih predmetih (gospodinjstvo, socialno skrbstvo itd.), ostala snov pa je izbrana in porazdeljena s posebnim ozikom na ženske potrebe. Pri realnih gimnazijah bo najbrž tvoril podlago tip z modernim jezikom v nižji in še latinščino v višji. Tretja možnost so ženske višje šole (Frauenoberschule).

Zakon upošteva v veliki meri tudi demokratično zahtevo po izbiri nove elite iz najširših slojev. Videli smo že, kako je omogočeno darovati mladini iz »glavnih« šol, da preide brez težav na srednje šole tudi iz višjih razredov, — boljšim naravnost, drugim po posebnem prehodnem (5.) razredu (Überleitungsklasse). Pa tudi onim otrokom na deželi, kjer ni glavnih šol, ki obiskujejo nižjeorganizirano ljudsko šolo, je na razpolago ista pot v srednjo šolo preko prehodnih razredov ali pa celo preko skrajšanega petletnega učenja v takozvani »Aufbauschule«, kot obstoja slično tudi v Nemčiji, na univerzo. Takšna prilika bo prišla prav zlasti kmetski mladini, ki bi ji bila sicer pot do višje izobrazbe iz tega ali onega vzroka zaprta. Slednjic naj bi prinesla »delavska srednja šola« (Arbeitermittelschule) starejšim osebam, ki stoje že v poklicnem delu, pa so odkrile nagnjenje do višjih studij, v krajši dobi izpolnitev njihovih želja. Je to misel, ki se izvaja na Nemškem v tako zvanih »gimnazijah za odrasle« ali »večernih gimnazijah«, v skandinavskih deželah pa v »ljudskih gimnazijah«. Te šole pa ostanejo pod nadzorstvom posameznih dežel — vlada ima zanje povsod le enega opazovalca —, zakaj za sedaj vse to še ni definitivno, marveč daje zakon prosvetnemu ministru le polnomoč, da vpelje tekom sledečih šestih let poskusne šole teh treh vrst.

Srednja šola vseh tipov (deških in dekliških) usposablja za vstop na vse visoke šole, torej tudi realka za univerzo, tako da studirajo absolventi realk lahko vsaj državoznanske in prirodoslovne vede brez dopolnilnega izpita iz latinščine. Vzgojni cilj srednje šole je tako-le označen: »Cilj srednje šole je podati učencem višjo splošno omiko, ki jih zaeno usposablja za studij na visokih šolah. Kot vzgojni zavodi naj razvijajo duševne, нравne in telesne moči zaupane jim mladine in vzgajajo mlade ljudi v socialnem, državljanskem, nacionalnem in нравoverskem duhu.« Kot kaže zadnja točka, so morali socialni demokratje na ljubo drugim reformam v tem načelnem vprašanju popustiti.

Točnih učnih načrtov še ni; za prvi razred se bodo rabili začasni načrti. A sedaj je dan vsaj okvir za metodično notranjo reformo. Za nižjo stopnjo bodo prevzeli veliko zamisli od »nemške« srednje šole (temeljitejši pouk materinščine, socialni in državljanski pouk, ročno delo, petje, telesne vaje, stenografijo itd.). Tudi realci dobe v najvišjem razredu uvod v filozofijo. Pametna je določba, da prejme vsak učenec pri odhodu iz glavne šole ali višje srednje šole prikaz avstrijske zvezne ustave po zgledu Nemčije, ki je šla tu še dalje: tam dobi celo vsak otrok, ko izstopi iz šole, celotno besedilo državne ustave. Po vzoru dunajske občine zopet je zamišljena dalekosežna pomoč revnim in sposobnim učencem z ustanovami.

Eno važno, a težko vprašanje je ostalo še odprto: izobrazba učiteljskega naraščaja. Tozadevno je napovedalo zvezno ministrstvo reformo za prihodnje leto. Če se posreči še to stvar ugodno rešiti, bo avstrijska šolska reforma v glavnem dovršena in se bo šolstvo lahko zopet v izboljšani urejenosti mirno razvijalo. Doba dolgo-

trajnih poskusov bo končana. Že sedaj je določeno, da se imajo dosedanji poskusni tipi, kot nemška srednja šola, splošna srednja šola, splošnoizobraževalna višja šola, srednja šola graškega tipa, postopoma (vsako leto en razred manj) opustili.

V celoti torej lahko rečemo, da je reforma dokaj srečno ubrala srednjo pot med obema radikalnima stališčema. Če se je dala splošna ljudska šola lažje uveljaviti kot v Nemčiji, pa pri srednji šoli to ni šlo. Velika večina mladine vendar ne misli na višje študije in njenim praktičnim potrebam služi dobro drugi oddelek glavne šole odnosno strokovno ljudsko šolstvo. Pač pa je sedaj bolj nadarjenim otrokom vseh slojev zelo olajšan prestop na srednjo šolo, ki vztraja s svoje strani na enotno zgrajenem, a diferenciranem osemletnem pouku. Če bi se bil po radikalni zahtevi reformatorjev nastavljal pouk tujega jezika prepozno, je bila nevarnost, da se splošni nivo srednješolske izobrazbe zniža. Tako pa je ustrezno upravičenim zahtevam obeh taborov glede nove elite in glede lahkega prestopanja v dobi pred višjo stopnjo. Zvezni minister Schmitz ima bistveno zaslugo, da je s spretno roko izluščil zdravo jedro obeh nasprotnih naziranj, si ga osvojil in tako ustvaril podlago za nov razvoj avstrijskega šolstva.

DRŽAVA.

A U.

Družba sv. Mohorja je zares častno otvorila svojo znanstveno knjižnico s knjigo o državi.¹ To delo odličnega člana ljubljanske juridične fakultete, univ. prof. L. Pitamica, »neka sinteza« dosedanjih njegovih znanstvenih prizadevanj, kakor v uvodu sam pravi, ni le eno prvih del naše slovenske znanstvene literature, temveč za nas Slovence v našem novem položaju tudi eno najpotrebnejših del. Slovenci smo postali državotvoren narod. Kaj nam je torej bolj potrebno kakor znanost v državi? To delo naj bi jo dajalo našim izobražencem, po njih pa vsemu našemu narodu. Naši razumniki naj bi delo marljivo preučevali, potem pa svoje spoznanje v predavanjih in razgovorih posredovali možem in mladeničem iz ljudstva. Tako, se nam zdi, da naj bi sploh znanstvena knjižnica Mohorjeve družbe vršila svoje poslanstvo med našim narodom!

Dr. Pitamic razpravlja v tem delu o bistvu države (o pojmu, postanku, enotnosti, suverenosti), o državnih oblikah (o edinstvenih in sestavljenih državah, o konstitucionalnih in parlamentarnih monarhijah, o monarhiji in republiki), o državnih pravilih (o ustavi, zakonih, uredbah), o državnih organih (o načelniku države, o parlamentu, o ministrih in državni upravi, o samoupravnih in pravosodnih organih), o državi in mednarodnem pravu in o razmerju države do nedržavnih organizacij (zlasti o razmerju države in cerkve).

¹ Pitamic, dr. Leonid, *Država*. 1927. Založila Družba sv. Mohorja. (I. knjiga Znanstvene knjižnice.) 8°, 480 str.

Namerno je P. izpustil nekaj poglavij, ki spadajo bolj v finančno znanost ali pa v sociologijo, tako o nalogah države, o državnem gospodarstvu, o državi, naciji in narodih itd.; posebej pa še poglavje o našem ustavnem pravu. Glede teh in drugih vprašanj nam bo Mohorjeva družba gotovo poskrbela za potrebno znanje še z drugimi deli. (Univ. doc. dr. V. Korošec je že priporočil v »Slovincu«, naj bi Družba pridobila za naše ustavno pravo univ. prof. G. Kreka, ki je že napisal takšno priznано delo na nemškem jeziku za mednarodni znanstveni svet). Kar nam je pa P. podal, to je zares bogato, sicer zelo zgoščeno, a bistro in lahko umevno. Zlasti so bogati primeri iz raznih ustav. Razume se pri takšnem strokovnjaku samo ob sebi, da so podatki znanstveno točni. Prim. poglavje o sovjetskih republikah, kjer je opisan razvoj od l. 1917. do l. 1925., ali o britanskem imperiju, kjer je za označbo te posebne državne tvorbe vpoštevana že pogodba v Locarnu (1925) in tudi imperialna konferenca 1926! Naravno je, da ostane v takem delu marsikaj problematično. P. v takih primerih navaja razna mnenja in njih razlago, prav tako pa tudi razloge za svoje mnenje — toda to nič ne moti, za mlade pravnike je pa vprav to še posebej mikavno, ker jim kaže probleme in jih budi na razmišljanja.

Tu imamo torej sedaj klasično knjigo, ki bomo iz nje zajemali svoje državno znanje, znanje o »suverenosti«¹ držav, o raznih državnih oblikah, o avtonomiji in samoupravi, o decentralizaciji in dekoncentraciji, o zakonih in uredbah itd. itd. Človek ne bi verjel, koliko bogatega znanja je nakopičenega v tej knjigi! Ker je dodan še obširen register, se more vsakdo tudi sproti poučiti o tem in onem vprašanju, ki se mu vzbudi ob čitanju časopisov. Kaj je s kronskim svetom, kaj je državni gospodarski svet, kaj so državni podtajniki, kaj je quorum, kako je z dvanajstinami, kaj je referendum, kako je z volitvami v parlament . . ., pogled v register in na označenem mestu je povedano kako in kaj. Skratka: veseli smo te lepe knjige! Lepa je tudi po obliki in tisku.

Dvojno posebnost pa ima to delo, ki nam manj ugaja. Najprej rabi besedo »pozitivno pravo«² le za take norme, ki »imajo dejansko garancijo fizično prisilne izvršbe«. Tako loči državo od cerkve, ki mu ni pravna organizacija (5, 27, 44, 458, 464). Potem pa opredeljuje državo po odnosu k meddržavnemu pravu. Zato modernim državam ne priznava prave suverenosti. Metodično je oboje mogoče, a pravnofilozofsko upravičeno se nam ne zdi ne eno ne drugo. Codex iuris canonici je kodeks pozitivnega cerkvenega prava v pravem pomenu besede in države so bile države, ko jih še ni priznavalo nobeno pozitivno meddržavno pravo. Aristoteles je opredelil državo po smotru in po smotru se država bistveno loči od cerkve, četudi sta obe pravni organizaciji. Sploh se nam zdi, da se je spustil P. vse preveč za Kelsenovim pravnim pozitivizmom. Saj sam čuti, da s samimi pozitivnimi normami ne more do konca, ker mu grozi regresus in infinitum. A izvajati pravo končno iz fizičnih vzrokov, je prava generatio aequivoca. Koliko globlje je sholastično umevanje, ki mu

je pozitivno pravo zasidrano v prirodnem pravu in nazadnje v višnji zakonodajni božji volji! Tako je volja človeškega zakonodavca, bodisi poedinec ali zbor, npravno in pravno legitimirana, da tvori pozitivno pravo. Tako je tudi rešen Kelsenov ugovor, da volja ne more biti nositeljica suverenosti, češ, volja enega je kakor volja drugega, zato ni uvideti, kako bi morala biti ena podrejena drugi. Psihološko je seveda ena volja kakor druga, a lahko je ena pred drugo npravno in pravno legitimirana, da ustvarja pravo in si pokorava voljo drugih. Tudi je zmotno, da bi sledila iz tega nujna teorija o neposrednem »nadnaravnem« izvoru kraljevske oblasti od Boga (35). Nasprotno! Odlični sholastiki (Belarmin, Suarez i. dr.) so odločno zametali takšno teorijo in učili, da postavlja kralje ljudska volja. Seveda ljudska volja, ki je legitimirana vprav po prirodnem pravu in tako posredno po Bogu — stvarniku narave. Iz istega prirodnega prava je pa tudi kraljevska oblast in tako tudi ta posredno od Boga. Brez zamisli o prirodnem pravu je seveda nujna posledica ta, da se izvaja pravotvorna oblast direktno od Boga — kar so delali absolutisti na prestolih —, ali pa da se izvaja končno iz sile in samovolje — kar tiči imanentno v teoriji modernega pravnega pozitivizma, če jo domislamo do konca.

Priznati pa moramo, da je v tej knjigi pravni pozitivizem le bolj metodičen — kar je tudi z našega stališča dopustno (prim. moj Uvod v filozofijo II, 589). — Ko govori P. o razmerju cerkve in države, označuje konkordat kot pogodbo med državnim poglavarjem in med poglavarjem »državi ravnopravne cerkvene organizacije« (463). Spoštovanje do cerkvenega kodeksa, četudi mu ni sistem pozitivnopravnih norm v njegovem zmislu, je pa razvidno že iz uvoda v knjigo.

V registru bi si želeli še nekaj besed-značic. Tako pogrešamo značice: aliančna pogodba (158), diktatura (70), federacija (68, 152, a tudi v tekstu o tej toliko rabljeni besedi ni zadostnega pojasnila), juridična oseba (55), komisarij ljudski (160), nulifikacija (133), self-governement (164), secesija (133), socializacija (218). Drugi bodo morda pogrešali še druge. Seveda je tu težko določiti prave meje.

Omeniti moramo, da je knjigi dodan tudi 12 str. obsegajoč jako praktičen seznam nekaterih v slovenskem in srbskohrvatskem jeziku različnih izrazov.

IZ JUGOSLOVANSKEGA SVETA.¹

Dr. L. Sušnik.

Wendel je pridjal že dolgi verigi svojih spisov o Jugoslaviji nov člen, knjigo, ki se solidno postavlja ob stran svojih vrstnic. Kot je razvidno že iz podnaslova, ni enotno delo, ki bi obravnavalo problem po v naprej določenem načrtu. Pisatelj je le zbral v skupine večje

¹ Hermann Wendel, *Aus der Welt der Südslaven*. Politisches, Historisches, Sozialistisches, nebst zwei Südslawienfahrten und Nachdichtungen südslavischer Lyrik. 8°, 282 str. Berlin 1926, J. H. W. Dietz Nachfolger.

število razprav in člankov, ki jih je priobčil tekom zadnjih par let v raznih revijah in časopisih (Gesellschaft, Wage, Arbeiter-Zeitung, Frankfurter Zeitung, Prager Presse) v želji, da seznanijo svoje rojake z našimi razmerami. Kot drugod se Wendel tudi tu odlikuje po stvarnosti, poznanju predmeta, po velikih vidikih in po izredno živahnem ter slikovitem slogu.

Prvi del knjige obsega sodobne politične poglede na jugoslovanski državni problem, na volitve v skupščino l. 1923. in 1925. ter na stranke in časopise, dalje na posamezna pereča vprašanja, kot na Makedonijo, Črnogoro, agrarne spore v Dalmaciji, izseljevanje jugoslovanskih muslimanov in na srbski patriarhat v Jugoslaviji. Glede prvega poudarja bistvo, da ujedinjenje Jugoslovancev ni bilo le izraz nacionalnega stremljenja, temveč še bolj socialnih zahtev glede izboljšanja agrarnih razmer, v katerih so toliko trpeli kmetje pod turškimi in avstroogorskimi gospostvom, dočim je bila Srbija klasična dežela svobodnih malih kmetov: 54,65% njenega poljedelskega prebivalstva je posedovalo do 5 ha, daljnjih 41,42 do 20 ha zemlje, a veleposestva z nad 100 ha so bila ondi tako rekoč nepoznana. Čeprav to vprašanje v novi državi še vedno ni končno javno rešeno, se je vendar že razdelilo tri petine veleposestniške zemlje; do konca l. 1924. je bilo parceliranih 572.396 oralov in naseljenih na tako dobljenih malih posestvih 216.664 družin.

Nasprotstvo med Srbi in Hrvati, stališče Radića, boji za centralistično oziroma avtonomistično ureditev države so nazorno obrazloženi; pri tem ima zopet veliko vlogo socialni moment, zakaj tako kapital in industrija kot delavstvo si želi enotnosti in prostih poti za svoje delovanje, iz česar sledi že tudi unitaristična usmerjenost tipičnih zadevnih strank.

Prikaz posameznih strank je lahko vzor preglednosti in jasnosti, posebej je zanimivo poglavje o narodnih manjšinah, ki je pisano stvarno in mirno brez kakega pretiravanja ali tendenčnosti. Podatki so političnostatistične vrste, ne pa prosvetnokulturne; o slednjih je tudi naša javnost skoraj brez informacij, dasi bi bile radi prave presoje položaja prav tako potrebne.

Slika časopisja je dokaj splošna in statistiko so že prehitela leta (l. 1921.: 218 političnih in gospodarskih glasil, ostalih revij, časopisov i. dr. — pa 430). Isto bo veljalo o navedbah glede nepismenosti prebivalstva, ki jo navaja povprečno s 63%, v Hrvatski na kmetih s 85%, pri bosenskih muslimanih celo s 95%, pri Slovencih enkrat s 14% in med mlajšimi le 3% (str. 43), drugič pa z 10% (str. 69).

Makedonski problem razlaga pisatelj kot socialno vprašanje za ondotnega kmeta, kot nacionalno vprašanje za balkanske države in kot imperialističen problem za velesile: v tem oziru ima gotovo prav. Rešitev leži po njegovem v socialni osvoboditvi in pravičnem postopanju z ljudstvom pa v gospodarskem in kulturnem povzdigu dežele, naposled tudi v pridružitvi Bolgarije k Jugoslaviji. Z enako sigurnostjo odpravi tudi črnogorsko zadevo, ki je bila in je lahko vse drugo, le nacionalno vprašanje ne. Lepo razjasni pravo gospodarsko

ozadje dalmatinske bede in izseljevanje muslimanov. Poglavlje o srbskem patriarhatu v Jugoslaviji je le bežna skica cerkvene organizacije pri Srbih nekdanj in sedaj.

To bi bila na kratko označba stvari, ki jih obravnava prvi, po aktualnosti in tudi po obsegu najbistvenejši del knjige. Skupina zgodovinskih črtic, ki sledi, ima svojo informativno vrednost, a nas ne zanima tako neposredno. So to članki o kmetskem gibanju v Hrvatski in Slavoniji l. 1848.—49., Kumanovo, srbska bojna pripravljenost l. 1914., grof Burian in jugoslovansko vprašanje, grof Montgelas in srbsko vprašanje; obširnejši je le spis o sarajevskem atentatu, v katerem Wendel historičnokritično raziskuje tozadevne vire, ozadje čina in korektno zadržanje srbske vlade in čudno postopanje avstrijskih oblastnikov: v ostalem je pa tu še vedno marsikaj nepojasnjenega.

Tretji del prinaša zgodovino srbskega socializma in opise nekaterih početnikov te struje na Balkanu (Svetozar Marković, Dimitrije Tucović, Dušan Popović, Bolgar Kristo Botjov), predvsem pa stališče nemških marksistov do jugoslovanskega vprašanja v luči zgodovine (marksizem in jugoslovansko vprašanje, Lasalleova vožnja v orient). Wendel se trudi, da bi pokazal, kako so idejni očetje socialne demokracije gledali na jugoslovanski problem sredi 19. stol. s tolikim nerazumevanjem ne radi svojega nemškega nacionalizma, ampak le, ker so videli tu oviro za napredovanje njihovega pokreta. A na podlagi njihovih sodb, ki jih pisatelj navaja in ki so večidel po svoji krivičnosti in neznanju naravnost gorostasne, moramo vseeno reči, da zastoj pere zamorca. Marx, Engels, Lasalle, Bernstein, Liebknecht so plavali v isti Hegelovi nemški miselnosti, ki je bila Slovanom neprijazna, a je mnogo simpatizirala z Madžari in Turki. Še sočasni vodje avstrijskega marksizma se niso dokopali do res prave objektivnosti, ker sicer jugoslovanstvo in njega najmočnejše predstavnike primerno uvažuje, a za posebne težnje in težave Hrvačev in Slovencev še vedno nimajo smisla. Socialistična stavba sloni pač premalo na ljubezni in preveč na oblastnosti, zato gre vedno z večjimi narodi na škodo manjših in tako tudi pri nas.

Socialni demokrati so v vseh državah unitaristi in neprijatelji regionalizma, ker iz enega središča svojo stranko lažje širijo, zlasti ondi, kjer so na vladi, lokalni oziri so jim na poti, kot je to po svoje pojasnil Ch. Mauras (L'Étang de Berre, Paris 1920, 180 s.). V danem slučaju še prav posebno velja motto, ki ga je Wendel dal knjigi: »Če hočemo biti pravični napram drugim narodom, moramo njihove probleme poznati« (T. G. Masaryk). Velikanska razlika in napredek v pojmovanju naših zadev med Marxom in Wendelom, je avtorju v nemajhno zaslužno in čast, a prvim marksistom le ne more biti v opravičilo. Vendar bo dela še veliko, ne le v Nemcih, temveč tudi drugod, saj je stal n. pr. v uglednem francoskem dnevniku »La Croix« nedavno (28. jun. 1927) podroben opis Slovenije, zraven pa v ilustracijo železniška skica Slavonije (prim. isto zamenjavanje teh imen še v opisu Jugoslavije 21. jun. 1927).

Kot zaključek knjige nam je navrgel pisec še nekaj popotnih dojmov iz l. 1924. in 1925.: mična Stajerska, Crikvenica, Šibenik, Split, Južna Dalmacija, Bosna, Smederovo, Belgrad (Skadarlija), vse to se vrsti pred našimi očmi kot iskre čarobnega umetelnega ognja: tu je Wendel zopet mojsterski, poetiškoduhoviti »reporter« modernega kova.

In sklepni akord tvorijo prepesnitve 11 pesmic z jugoslovanskega Parnasa, med njimi S. Jenkove »V snegu«, ki prijetno odmevajo v nas, ko odlagamo zanimivo in zaslužno delo neumornega nemškega publicista.

SLOVANSKI AGRARIZEM.

A. U.

Po svojih psiholoških analitičnih študijah se je lotil prof. Veber sedaj tudi socialnega problema: problema agrarizma in njega razmerja do slovanstva¹. In našel je, da je tudi ta problem mogoče rešiti psihološko-analitično. Socialni odnosi so psihološki odnosi in sicer ne toliko umskega kakor čuvstvenega značaja. V tem oziru se mu pa razdele človeške skupine v dve vrsti; po eni plati v socialne edinice, družine, plemena, narode, človeštvo, po drugi v sloje, zemljedelce, obrtnike, industrijalce itd. Psihološka analiza mu izkaže, da sta med socialnimi edinicami temeljni družina in narod, prva bolj instinktivno-animaličnega, druga bolj racionalno-duhovnega značaja; med sloji je fundamentalen zemljedelski sloj tako glede na produkcijo samo kakor glede na socialno pomembno strukturo svoje duševnosti; ta, zemljedelski sloj je pa obenem fundament vsega družinsko-narodnega človeškega razvoja, torej fundamentalnega značaja za kulturni razvoj človeštva sploh. Med vsemi rasami je pa slovanska najbolj ohranila temeljno strukturo zemljedelske psihe. Zato je slovanstvo poklicano, da racionalno-politično »odreši« človeštvo. Socialno-politično! Za zdravo in pravo socialno sožitje je namreč psihološko nujna še ena socialna edinica, država. Za ideal države pa velja označba: demokratična = narodna = agrarna. Torej je pa slovanstvo poklicano, da ustvari tudi najidealnejšo obliko državnosti. Če so bili slovanski narodi doslej vedno teptani in izkoriščani, se odkriva v tem le resnica, da je njih najgloblje bitje naravnano na mir in srečo, torej na stanje, ki za njim vprav teži vse sodobno človeštvo. Agrarizem je edino prava osnova sociologije in se širi po svojih odnosih do sveta in življenja v edino pravi svetovno-življenski nazor. Od nekdanj so se bili najhujši boji v zgodovini človeštva za kruh, svobodo in vero. Zemljedelski sloj pa proizvaja kruh in po svoji duševni svojstvenosti najskrbneje čuva svobodo ter vero v Boga.

¹ Veber Fr., *Idejni temelji slovanskega agrarizma*. Programatična socialna študija. Izdala in založila »Kmetijska tiskovna zadruga« v Ljubljani 1927.

To je kratek miselni iznimek iz tega dela, ki seveda nič ne odkriva podrobne analize in vendar je le-ta za V. kot psihološkega analitika najbolj značilna. Tako n. pr. deli V. sloje po razlikah glede na objekte, na način in na okoliš produkcije. Pri vsaki skupini izkazuje zopet cele vrste novih razlik. Po vseh teh vidikih prisoja zemljedelskemu sloju fundamentalni značaj. Prav tako deli duševnost po strukturi v 8, oz. 16 oblik in zopet mu je po vseh teh osmerih vidikih zemljedelska mentalnost osnovna »pramentalnost« in matica vsega, kar je v raznih mentalnostih dobrega in zdravega. Posebej razpravlja tudi o državi in družbi in ugotavlja pet razlik med družbo in drugimi socialnimi edinicami. V zadnjem poglavju podaja pod vidikom agrarizma cel črtež svetovno-življenskega nazora. Ta črtež je obenem nekaj pregled »idejnih temeljev slovanškega agrarizma« in podlaga za »temeljne postulate slovanske politike«. Delo je vsekako pomembno, ker skuša opredeliti sociologijo s pomočjo analitične psihologije. Drugo vprašanje je, ali ni navajanje prav vseh slojnih in duševnih prednosti na zemljedelski sloj vendarle nekoliko preveč prisiljeno. Zato bi bilo treba podrobne revizije vseh distinkcij in aplikacij. Sicer je pa avtor sam priznal, da nimajo vsi dokazi polne vrednosti. Človek se ne more ubraniti vtiska, da bi bila ob splošnejšem obrisu kmetske duševnosti dokazna sila večja in močnejša. Kako prepričevalno je n. pr., kar je povzel V. iz Sorokina, ki opisuje razlike med selom in mestom, ne da bi jih drobil v toliko analitičnih prncev!

V delu je tudi mnogo dobrih kulturno-filozofskih opazk. Že v predgovoru je dobra opazka o negativnih točkah naše dobe (zlasti o tehnično-civilizatoričnem napredku nasproti duhovno-kulturnemu). Dobro naglašava v uvodu, da je zgolj naravoslovno pojmovanje sveta enostransko in zato napačno; po takšnem pojmovanju bi bila kultura prazna beseda. Specifično človeški razvoj je vedno zavestno ali nezavestno realizacija idej in razvoj sam ne mehansko-matematičnega, temveč kulturno-dinamičnega značaja. S tega vidika je svet še vedno antropocentričen (3) in vsako pravo svetovno-življensko naziranje je in mora biti antropocentrično (4). Takisto dobro naglašava bistveno razliko med človekom in živaljo (82): človeka loči od živali od početka in nepremostljivo »specifično človeški zmisel za vprašanje ‚zakaj‘« in prav tako specifično človeški zmisel za pojmovno ali vrstno motrenje sveta in življenja», kavzalni pogled in abstraktivna sposobnost. Dobro je tudi označil materializem in ateizem za negativna ekstrema (210). Tudi o božji ideji se izraža dosti določno, da bi namreč ostalo brez nje »realno vesoljstvo na četverih točkah že logično nezaključeno«: »na točki vprašanja, odkod ‚svet‘, odkod ‚življenje‘ in še posebej odkod ‚duhovno‘ življenje, t. j. odkod ‚kultura‘ (309, prim. tudi 102, 209). Že prej je omenil, da je troje vprašani, ki so metafizičnega značaja: odkod je anorganska in organska sfera, odkod je animalično-duševna sfera in odkod je duhovno-duševna sfera, ker se ena iz druge nikakor ne dado izvesti (307). Manj zadovoljiva je ločitev zgodovine v štiri dobe, v dobe prirodnega, metafizičnega, kompromisnega in socialnega pojmovanja človeka (8—10). Socialno pojmovanje ni z metafizičnim v nobenem nasprotju. Ne ugaja tudi njegovo pojmovanje »družbe« (275), kakor da je le »realni princip socialnega odmora«. Družba pomeni tudi kolektivnost slojev (družba nasproti državi) in je kot takšna vsekako aktivnega značaja. Čudno je tudi, da niti z besedo ne omenja med socialnimi edinicami cerkve. Še bolj presenetljivo pa je, da je tako trezen analitik na koncu zašel, kakor

nekaj Stritar, v romanticizmu »slovanskega socialnega mesijanstva«. Ne pravimo, da nima slovanstvo za socialno uredbo narodov in držav nekih zdravih posebnosti, toda bizarno je primerjanje Kristusa s slovanstvom, češ da je Kristus odrešenik za individualno življenje, slovanstvo pa da bo prineslo človeštvu rešitev na socialno-političnem polju, postavilo namesto dosedanjega socialno-političnega paganstva socialno-politično krščanstvo in tako »še pripravilo resnično bližanje — božjega kraljestva na zemlji« (335). Kar ima slovanstvo socialnega krščanstva, ga ima pač le od Kristusa in tako je Kristus pravi rešitelj človeštva tudi na socialnem polju.

Historično bi bilo še pripomniti, da je napačna ponovna trditev V., kakor da je Aristotelu Bog »le najvišja ‚forma‘ vse prirode« in s prirodo »v enakem razmerju kakor n. pr. človeška duša do človeškega telesa« (28). To nikakor ni resnično. Aristotelu je Bog »čist dej«, zato pa Bitje nad vsemi bitji, le princip njih dejstvom in njih cilj. Prim. dobro karakteristiko Aristotelove metafizike v najnovejši izdaji Ueberwega (1926¹², str. 383)! Jezikovno pa moti zlasti napačna raba besedice »resda«. Ta beseda se v tem delu nenaavadno pogosto ponavlja, a skoraj nikoli ne v pravilni rabi za nemški »zwar« ali »freilich«, ampak za naš »res«. Prim. (III, 303, 330): »Kdor je resda predelal ta izvajanja, bo spoznal...« napačno, reči bi se moralo: kdor je res predelal... Pravilno bi pa bilo n. pr.: to je resda malenkostno, ali povedati je bilo treba.

MISTIKA.

A. U.

Po sodobnem svetu gre močan mističen val. Nastal je kot odpor proti sirovemu materializmu in mrtvemu mehanizmu predvojne evropske civilizacije. Seveda je ta val le kot odpor enoten, sicer se pa cepi v razne struje okultizma, teosofizma, modernizma, psevdomisticizma in prave mistike (v širšem pomenu). Le-ta zadnja struja nosi s seboj vsekako upravičene zahteve po »poduhovljenju« življenja, po »poglobljenju« in »ponotranjenju« religioznosti. Zlasti na Nemškem je nastala zadnja leta cela literatura o mistiki in mistikih. Izdajajo se teksti srednjeveških mistikov (Eckeharta, Ruysbroeka i. dr.); obdeluje se znanost in filozofija mistike (Poulain, Handbuch der Mystik; Zahn, Einführung in die christliche Mystik; Walther, Zur Phänomenologie der Mystik; Reinhardt, Mystik und Pietismus; Sauentzky, Mystik und Rationalismus); založbe tekmujejo, katera bo izdala kaj najboljšega in najnovejšega (Kösel: Deutsche Mystiker, že več zvezkov; Grünwald: Religiöse Geister, že cela vrsta zvezkov; druga posamezna dela; Bücherei der christlichen Welt; Westöstliche Mystik; Stenger: Auf Wegen der Mystik itd.). V ospredju zanimanja je »Meister Eckehart« († 1327). Dr. Otto Karrer je izdal l. 1926. delo: Meister Eckehart, Das System seiner religiösen Lehre und Lebensweisheit, sedaj (1927) pa Herma Piesch njegove zagovore, ki se je Eckehart z njimi branil proti očitkom herezije.¹

¹ Meister Eckeharts Rechtfertigungsschrift vom J. 1326. Einleitungen, Übersetzung und Anmerkungen von Dr. Otto Karrer und Dr. Herma Piesch. Verlag Kurt Stenger, Erfurt 1927. Str. 171. I. zv. zbirke: Deutscher Geist, Erschlossene Quellen seines Wesens. Herausgeber: Dr. Arthur Hoffmann, Erfurt.

Karrer podaja najprej kritičen uvod k Eckerhartovim zagovorom. Doslej sta znani dve obtožnici in dva zagovora. (Biti je pa morala, kakor dokazuje K., še tretja obtožnica in tretji zagovor, vendar se ta dva spisa doslej še nista našla. Na podlagi te tretje obtožnice je papež Janez XXII. dve leti po Eckerhartovi smrti 28 stavkov iz njegovih del obsodil.) Na to sledi fina psihološka študija o Eckerhartovi mistiki, ki jo je napisala Herma Piesch. Potem pa podaja Karrer obe obtožnici (cenzuri) in oba zagovora v nemškem prevodu z bogato kritično opremo, kjer navaja za vsak stavek vire v Eckerhartovih spisih in se obenem ozira tudi na posamezne stavke papeške obsodbe. Priznati je treba Karrerju, da sta bila prva dva cenzorja dosti površna in da je na njiju cenzuro vplivalo nekoliko tudi nasprotje med frančiškani in dominikanci — Eckerhart je bil dominikanec, glavni cenzor frančiškan —, vendar se nam zdi Karrerjeva sodba pretirana in neupravičena, da bi bilo šlo samo zoper tomizem in pa za to, da bi dobili frančiškani z Eckerhartovo obsodbo nekako zadoščenje za kanonizacijo Tomaža Akvinca (ki se je bila pravkar izvršila). Prvič zadnja obtožnica niti ni znana, zato končna sodba ni še mogoča; bula je pa izšla šele po tej tretji cenzuri. Potem je vendar čudno, zakaj bi se bili frančiškani obrnili zoper Eckerharta, da bi zadeli tomizem, saj so imeli pred seboj tomiste, ki so bolj jasno in izrazito brez mistike in mistične tajinstvenosti branili tomizem. Tudi bi bilo čudno, zakaj se niso dominikanci tomisti zavzeli za Eckerharta, če je bil žrtev tomizma. Tudi se je Eckerhart sam lovil in kazal neko negotovost in zavest, da ni bilo vse prav, kar je povedal. Končno pa teksti sami pričajo, da je zašel v spekulacije, ki jih brez sile ni mogoče vzdržati. Razlaga Herme Piesch, ki skuša vsa protivja s katoliškim naukom razrešiti na ta način, da je treba njegovo govorjenje o edinstvu z Bogom umeti zgolj moralno in psihološko, a ne ontološko, bi bila sama po sebi zadovoljiva, če ne bi vse kazalo na to, da je hotel Eckerhart svojo mistiko vprav metafizično, torej ontološko osnovati. Zdi se, da je Piesch najprej preučila duševnost mistika, potem pa le-to prenesla na Eckerharta. Pri tej pravdi pa ne gre samo za Eckerharta mistika, temveč tudi za to, kako je skušal mistiko spekulativno utemeljiti.

V zbirki »Religiöse Geister« (Texte und Studien zur Vertiefung und Verinnerlichung religiöser Kultur) je napisal Otto Folberth primerjalno študijo o Eckerhartu in Laotsu.²

Beseda »mistika«, pravi Folberth, ima dva pomena. V širšem pomenu je mistika ponotritev religioznosti, ki se iz časovnih vzrokov pojavi v kaki dobi, nekakšno duševno kroženje okoli Boga, ki je blizu, zelo blizu Boga, a ni nikakšna intuicija. V polnem smislu je pa mistika religiozno doživljanje, ki prodre skozi zadnji krog, ki še zakriva Boga in je tako gledanje. Prva prevzame duševnost cele

² Meister Eckerhart und Laotse. Ein Vergleich zweier Mystiker. Von Otto Folberth, 1925. Matthias-Grünwald-Verlag. Mainz. Str. 116.

dobe, druga je le doživljanje posameznika, ki ne izvira psihološko nujno iz časovnih vzrokov, ampak je nekaj bogodanega in nadčasovnega (24/25). Na tej podlagi podaja F. najprej življenje vsakega teh dveh mistikov, potem tolmači njiju mistično religioznost v širšem pomenu iz njiju osebitosti in časovnih razmer — religioznost Ekehartova je po njegovi karakteristiki religioznost »gotske duše«, Laotsova pa religioznost »kitajske duše« —, nazadnje pa kaže na skladnost njiju mistike v nadčasovnem zmislu. Dasi sta zastopnika dveh različnih svetov, je vendar njiju najgloblje mistično doživljanje eno. Iz tega izvaja, da je mistika »skupni molitveni jezik narodov, brv od religije do religije«; »pod njo se pretaka, enako oddaljen od vseh bregov, od vzhoda do zahoda, Bog«. Sklep se ne zdi zadovoljiv. Jasno je samo po sebi, da religioznost ni izključna svojina enega naroda. Kakor je en Bog vseh in bistveno ista duša v vseh, tako ima lahko tudi religioznost vseh nekaj skupnega in sicer tem več skupnega, čim čistejša je. Zato ni treba še nobene mistike v ožjem pomenu besede. Tudi religije imajo torej že »skupni molitveni jezik«, in to, kar je v njih skupnega, je lahko »most za nadaljnji sporazum«. Sicer pa ni še tako dognano, kakor se zdi Folberthu, da ne bi bilo med Ekehartovo in med Laotsovo mistiko nobene zgodovinske zveze. Ekehart je zajemal svojo mistiko iz Pseudo-Dionizija, te-ta iz Plotina, Plotin iz Egipta, in nič nemogočega ni, da je v Egipt pljusnil kak val od iztoka.

Glede pomena takih del se zdi pa upravičen precejšen dvom. Bati se je, da bo takšno mešanje »mističnega doživljanja« iz raznih religij zamorilo v že itak nejasnih modernih dušah zmisel za življensko edinitost krščanstva, ki nam je tako potreben!

SLOVSTVO.

Izidor Cankar, *Zgodovina likovne umetnosti v Zahodni Evropi*. I. del, 1. snopič. Ljubljana 1927, Slovenska Matica.

S tem 136 strani obsegajočim prvim snopičem smo dobili Slovenci začetek svoje prve popolnoma moderno pojmovane in obsežno zasnovane zgodovine umetnosti zahodno evropskega kulturnega okrožja, in že dejstvo samo je pomembno dovolj, da nas navdá z nekim ponosnim zadovoljstvom. Sevé, staviti si velike programe je razmeroma lahka reč; odločivno za presojanje nam more biti le, koliko so jih zasnovana dela uresničila. Končna sodba o tem delu bo mogoča pač šele, ko bo delo popolno pred nami, vendar pa nam nudi ta začetek in pa avtorjeva nedavno izišla *Sistematika* stila opore dovolj, da že sedaj pribijemo dejstvo: Cankarjevo delo je tako, da je mogoče v jeziku vsake svetovne literature, torej skozi in skozi znanstveno dozorelo in po svoji zasnovi tako samostojno, da absolutno ne pomeni samo prenosa kakega tujega, že zgrajenega sistema v besedilo ozkim slovenskim potrebam prilagojenega polznanstve-

nega žargona in je ta knjiga vseskozi duševna last svojega očeta. Kakor smo že o Sistematiiki rekli, lahko še bolj o tej knjigi konstatiramo, da je logičen produkt stremljenj tako zvane dunajske umetnostnozgodovinske šole, in če se ozremo po slični nemški literaturi, prvi veliko zasnovan poskus zgodovine umetnosti v smislu te šole. Kar smo v študijskih letih pogrešali, to Cankar sedaj uresničuje. Za pravilno oceno Zgodovine je predpogoj poznanje njegovega mnogo bolj popularnega dela Sistematika stila. Vtis imam, kakor da pravzaprav cela Sistematika spada kot uvod k Zgodovini, ker edino ona zamore dati lajniku pravo usmeritev za razumevanje Zgodovine. V Predgovoru je C. sam opredelil komponente, iz katerih je delo nastalo: Dosedanja umetnostna zgodovina, ki obstoja v bistvu iz faktov, nanašajočih se na zgodovino umetnikov in umetnin, pridobljenih po splošno zgodovinski metodi, dalje iz dejstev pridobljenih po posebni umetnostno zgodovinski metodi, ostvarjajočih kritičen katalog umetnin in njih odvisnostna razmerja ter nazadnje iz subjektivnih estetskih sodb avtorjevih, — nam ne zadošča več. Po umetnostni zgodovini moramo dospeti do globljega umevanja umetnosti, zato pa je potreba pred vsem, da si ustvarimo posebno metodo. Tako je oblika tega dela po avtorjevi izjavi tale: »biti hoče zgodovina umetnostnega stila in hoče iz splošnih kulturnih dispozicij dobe pokazati zmiselnost pa potrebo tega stila; ona ne graja in ne hvali umetnostnih tvorb, ker jih smatra za nujno posledico duhovnih razpoloženj posameznih dob, in jih le predstavlja kot izraz teh razpoloženj; ona ne sodi in ne predpisuje, marveč analizira in pojasnjuje.« Po nazoru avtorjevem, ki ga je uveljavil že v Sistematiiki stila, je umetnost izraz duševnega stanja dobe, družbe in njenih udov, kakor religija, filozofija, nrvnost, veda itd. Zato se knjiga ogiblje vseh zunanjih zgodovinskih podrobnosti, ki niso s stilnim razvojem v nobeni zvezi, omejuje se čimbolj na tiste dežele, ki so za razvoj stila važne, in na tiste umetnine, ki tvorijo v stavbi pretekle umetnosti konstruktivne člene itd. Iz tega nam je razvidno, da gre za skrajno premišljen in strogo izpeljan načrt; koliko ga knjiga dosega, bomó pa mogli soditi v resnici šele ob dovršenem delu.

Prvi zvezek obsega najbolj problematična poglavja umetnostne zgodovine sploh, starokrščansko in zgodnjo srednjeveško umetnost in utira logična pota opazovanja celo tam, kjer so šle dosedanje velike umetnostne zgodovine deloma z molkom, deloma z nesistematskim naštevanjem nekaterih obče znanih dejstev od starokrščanske preko več stoletij v romansko stilsko fazo. Ze ta poskus je dejanje, ki zasluži pozornost in priznanje. Priznati pa moram, da se tudi meni — na kar je že B. Saria v Lj. Zvonu opozoril — ne zdi zadosti pojasnjen ploskovito-idealistični stil 7. in 8. stol. Gre tu nedvomno za eno fundamentalnih vprašanj zapadnoevropske umetnostne zgodovine in zgodovine njene duševne kulture sploh in tu je edino na mestu, da se poskusi izvajanje tega sloga iz zapadnoevropske »podzavesti«, iz umetnosti prazgodovine severnozpadnih narodov, katerih duševnost je s sprejetjem krščanstva postala tudi

umetniško aktivna in je njena tradicionalna forma prevladala nad formo antike, ki je bila že preveč opešala, da bi obvladala avtohtono. S tem bi bila logika prve renesanse v krščanskem slikarstvu in vseh nadaljnjih renesans do končne na prehodu v novi vek, ko je »barbar«
dorastel antični kulturi do ramen, mnogo bolj podčrtana, posebno ker so vse kasnejše reakcije te zapadnoevropske podzavesti (romanska doba, gotika, ekspresionizem in podobno) v rodni zvezi s tem prvim zgodovinskim nastopom umetniških oblik iz drugega kot klasičnega sistema. Kljub pravilni formulaciji zunanjih predpogojev (organizacija frankovske države in regulacija meniškega življenja) obvisi za moj občutek brez označbe kulturne »podzavesti«
evropskega zapada, o kateri govoré izkoptine, ta odstavek v zraku ali pa dobi čitatelj napačen vtis, da gre pri tej slogovni fazi za poseben razvojni intermezzo do takrat v logiki antičnih umetniških form utemeljenega slogovnega razvoja, mesto da bi dobil jasen vtis, da gre za novo stilsko komponento bodočega razvoja zapadnoevropske umetnosti, za komponento, ki je nastala na barbarski formalni podlagi, ko so narodi, ki jim je bila lastna, sprejeli krščanstvo, podobno kakor je pisatelj temeljito orisal postanek prve, na antičnem formalnem temelju nastale komponente v poglavju o spiritualističnem stilu prvih krščanskih stoletij. Ploskovito-idealistični stil v svoji čisti formi pač ni nič drugega kot spiritualistični stil prve krščanske organizacije evropskega severozapada, kakor je oni (t. zv. starokrščanski) bistvena last prvega krščanstva evropskega juga.

Zunanja oblika, tisk in oprema je na višku in v čast založnici.
Frst.

Spomenica na drugi kongres pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Ljubljani od 9. do 11. septembra 1926. g. Uredili dr. M. Dolenc i dr. R. Sajovic. Izdalo društvo »Pravnik« u Ljubljani. 1927. Str. 278.

O drugem kongresu jugoslovanskih pravnikov, ki se je vršil lansko leto v Ljubljani, je prinesel »Čas« v svoji letošnji prvi številki že dvoje obširnih poročil (str. 41 ss. in 44 ss.). Ker imajo pravniški kongresi predvsem praktičen namen: sodelovanje pravnikov vse države naj pokaže pravni politiki, zlasti zakonodaji nova pota ter izreče tudi o dosedanji praksi svojo akademično kritiko, ki nima sicer obvezne moči, toda mogočno vpliva z ozirom na znanstveno avtoriteto foruma, ki jo je izrekel. Z ozirom na to je tudi pomen navzoče spomenice mnogo večji, kakor bi kdo na prvi hip utegnil sklepati po naslovu samem. Na kongresu obravnavana snov je razdeljena v tri skupine. Državlansko in pravdno pravo je zastopano s tremi referati: izenačenje zakonskega (bračnega) prava; notariat; valorizacija. Iz kazenskega prava je referat o odškodnini za nedolžno prestani zavarovalni in preiskovalni zapor. Javnopravnemu področju pripadajo zopet trije referati: pravni značaj in tehnika naših finančnih zakonov; državljanstvo; reorganizacija upravnega sodstva. — Urednika sta v tem okviru pregledno uvrstila za referatom zadevne

koreferate, zapisnike o posvetovanju dotičnega referata. — Že sami naslovi referatov kažejo, kako bogat program je drugi pravniški kongres obdelal in koliko bogate snovi je v spomenici zbrane. Ako upoštevamo, da se je kongres bavil tudi z vprašanji največje načelne važnosti (n. pr. naše bodoče zakonsko pravo, vprašanje razvedljivosti, civilne poroke), tedaj pač mirno lahko rečemo, da je navedena spomenica zbirka, ki jo mora proučiti ne le vsak pravnik, marveč vsak javni delavec sploh. Njena vrednost je tem večja, ker se zrcalijo v referatih in debatah pravnopolitični nazori vseh delov naše domovine, kakor jih zastopajo najodličnejši znanstveniki in praktiki.

Urednikoma je treba priznati, da sta vso bogato snov zelo srečno in pregledno zbrala. Historično zanimivost publikacije povečuje poročilo o pripravah in poteku kongresa, imenski seznam starega in novega odbora, dalje seznam udeležencev, porazdelitev po pokrajinah in poklicih ter njihova skupna slika na naslovni strani.

Dr. V. Korošec.

Prof. Dr. Bilimović Alexander, ehemals Kiew, z. Zt. Laibach, Jugoslavien (Königreich der Serben, Kroaten u. Slovenen). Einzelheft aus dem Band II der »Osteuropäischen Länderberichte«. Hgg. in Verbindung mit der Industrie- u. Handelskammer Breslau vom Ost-europa-Institut in Breslau. Verlag M. & Marcus, Breslau 1927. Str. 111—198, vel. 8°.

To je prvi znanstveno uravnan celoten gospodarski pregled Jugoslavije. Profesor za narodno gospodarstvo na ljubljanski juridični fakulteti, dr. Al. Bilimović, je zbral statistične podatke o gospodarstvu v naši državi, je vso snov znanstveno obdelal in predelal in tako ustvaril celotno sliko o gospodarski Jugoslaviji. Obenem je zbral in dodal za vsako poglavje dotično literaturo. Le kdor ve, kako je statistika v Jugoslaviji še neurejena in bibliografija razmetana, more prav ceniti trud, ki ga je imel B., in pomembnost tega dela. Po splošnem uvodu o prebivalstvu, zemlji, klimi govori po vrsti o poljedelstvu (tu navaja tudi Gosarjev članek iz »Časa«), o agrarnih razmerah in agrarni reformi (citira med drugimi tudi že M. Ivšiča *Les problèmes agraires en Yougoslavie*), o živinoreji, o gozdarstvu, o rudarstvu, o industriji in delavskem vprašanju, o denarstvu, o blagovnih cenah, o bankah in kreditu, o prevozu, o notranji trgovini, o vnanji trgovini, o financah. Tako je to delo bogata zakladnica znanja in spoznanja.

A. U.

Topalović Živko dr., **Privredni problemi juga**. Izdajanje beogradske radničke komore. Beograd 1927. (Cir.)

Majhno delce po obsegu (54 str.), a jako zanimivo, ki nam z gospodarskega vidika pojasnjuje, zakaj na albanski meji ni miru. Namreč zato ne, ker so vojaški oziri določili takšno mejo, da ne Albanci onkraj te meje, ne naša mesta tostran meje ne morejo živeti. Ti kraji so navezani gospodarsko drug na drugega, meja pa to naravno vzajemnost preprečuje, odtod nasilno prestopanje meje, tihotapstvo in ropi. Topalović misli, da je usoda vse Jugoslavije

odvisna od tega, kako se rešijo ti problemi na jugu (razmerje do Albanije, dohod do Skadra, dohod do Soluna): ali se bo ustvarila balkanska zveza, ali pa bo zagospodoval na Balkanu tuj imperIALIZEM. Ker podaja T. tudi mnogo pozitivnega materiala, je knjižica zares poučna in beograjski Delavski zbornici gre zahvala, da je začela izdajati takšne publikacije. A. U.

A. N. M a k a r o v, *Das russische Zwischenprivatrecht* (Internationales Privatrecht). Sonderheft der »Zeitschrift für osteuropäisches Recht«. 8°, 100 str. Berlin-Breslau 1926, Hermann Sack.

A. N. Makarov, profesor v Leningradu, je lani izdal knjižico o tem predmetu, ki bo zanimala tudi nestrokovnjake, zlasti glede nekaterih določb, ki jih, kakor je splošno znano, boljševiška zakonodaja urejuje na čisto nov, poseben način. Zato naj podam kratko poročilo o takih določbah.

Boljševiška zakonodaja je odpravila zasebno lastnino zemljišč in s tem delitev stvari v premičnine in nepremičnine; vendar pa so dovoljene stavbne pravice. V stvarnem pravu velja za rusko mednarodno privatno pravo stroga teritorialnost, tako tudi za stvari, ki po veljavnem ruskem pravu niso dovoljene za privatni promet kakor zračna letala, ali katere smejo biti v privatni lasti samo z dovoljenjem vladnih organov.

Izredne važnosti je dejstvo, da je sovjetska Rusija ustvarila državni monopol za trgovino z inozemstvom, tako da nastopa kot trgovka v inozemstvu vedno država kot taka. Vprašanje trgovskih zastopstev v drugih državah je podrobno uredila v posameznih trgovskih pogodbah.

Zakonsko pravo, ki je imelo v stari Rusiji popolnoma cerkven značaj, je sovjetska vlada popolnoma laizirala. Po teritorialnem stališču se zakoni inozemcev v Rusiji presojaajo po tamošnjem pravu, sploh velja teritorialni princip, v kolikor ga ne omejujejo razne državne pogodbe. V posameznih pogodbah je dogovorjeno, da sklepaajo ruski državljani v inozemstvu zakone pred ruskimi konzulati.

Po splošnem principu enakopravnosti moža in žene v zakonu poroka ne ustvari med zakoncema različnega državljanstva ženi moževega državljanstva. V tem oziru je rusko mednarodno privatno pravo zelo v koliziji z običajnim stališčem in povzročaa, da nastanejo slučajii dvojnega državljanstva, ki jih je treba pač rešiti po običajnih tozadevnih določbah.

Boljševiško pravo pozna v bistvu samo dva osebnopravna učinka sklenjenega zakona: skupnost rodbinskega imena in vzajemno dolžnost vdrževanja obeh zakoncev. Glede premoženja je določena popolna ločitev, ki se ne da odpraviti niti s pogodbo. To velja tudi za ruske državljane v inozemstvu. Sporazumna ločitev zakona se lahko v inozemstvu izvrši pred konzulati.

V rodbinskem pogledu sovjetsko pravo ne pozna nikake razlike med zakonskim in nezakonskim rojstvom. Zakon ustvari samo presumpcijo, da je zakonski mož oče otrokov, vendar otrokova mati

odpravi to presumpcijo z uradno izjavo. Legitimacija otrok je torej po sovjetskem pravu nemogoča. V premoženjskem oziru velja tudi za otroke in starše popolna ločitev premoženja. Posinovljenje je bilo nanovo priznано šele z dekretom od 1. marca 1926. Vse te določbe se uporabljajo za vse v Rusiji prebivajoče državljane in ne-državljanke, za ruske državljane tudi v inozemstvu. Varuštvo izvršujejo za ruske državljane v inozemstvu zastopniki po predpisih sovjetskega prava, za inozemce v Rusiji se vsaj v literaturi priznava tudi nacionalni princip, ravno tako po razpisu komisarja za prosveto od 6. aprila 1925 za države, ki imajo tozadevno državno pogodbo, sicer se uporablja sovjetsko pravo.

Z dekretom od 27. aprila 1918 je bilo v sovjetski Rusiji odpravljeno testamentarično in zakonito dedno pravo, z dekretom od 22. maja 1922 je bilo do vrednosti 10.000 zlatih rubljev zopet dopuščeno in z dekretom od 29. januarja 1926 je bila odpravljena vsaka omejitev; omejeno pa je še vedno na oba zakonca, potomce in na delanezmožne osebe brez premoženja, katere je zapustnik zadnje leto pred smrtjo dejansko popolnoma preživeljal. Na tem polju velja v splošnem *lex rei sitae*, dasi obsega samo belorusko in ukrajinsko pravo enostranske mednarodno privatnopravne določbe: *locus regit actum*.

Dr. J. Mohorič.

Dr. W. Cartellieri, **Die römischen Alpenstraßen über den Brenner, Reschen - Scheideck und Plöcken** - paß. Philologus, Supplem. B. XVIII. H. 1, Leipzig 1926. Str. 186 z 8 kartami.

Za alpsko ozemlje je potek nekdanjih rimskih cest še zelo malo raziskan. V navedenem delu ga ugotavlja s skrbno vestnostjo avtor za tri velike ceste: za cesto, ki je vodila iz Ogleja preko Plöckenskega prelaza skozi Pustriško dolino do Brennerja; za cesto Via Claudia Augusta, ki je šla od Altina (pri sedanjih Benetkah) mimo Tridenta, skozi gorenjo dolino Adiže in preko Reschen-Scheidecka in mimo Füssena vodila do Donave, ter končno za cesto, ki je preko Brennerja spajala Verono z Augsburgom.

Dr. V. K.

Majcen Gabrijel: **Kratka zgodovina Maribora**. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru 1926.

Ta knjiga, ki prav mehanično drobi zgodovino Maribora po stoletjih, nosi že v ti zunanji strani znak diletantske zasnove. Delo ima izrečno poljuden namen, ki ga pa ne dosega, ker množice dat nikjer ne strne v globlje zasnovano sliko, kar je za popularno delo predpogoj uspeha. Kljub navedbi precejšnje zbirke virov vseeno v posameznostih ne vzbuja tiste zanesljivosti, ki bi bila potrebna za delo z znanstvenimi aspiracijami. Med literaturo naj bi bil navedel tudi razpravo H. Pircheggerja o stari zgodovini Maribora, ki je izšla v propagandni knjigi Südsteiermark že l. 1925.

Vrednost tega delca obstoja edino v tem, da izpopolnjuje res občutno vrzel in bo služilo kot informator, dokler ne dobimo boljšega.

Frst.

Prejeli smo v oceno:

Cankar Ivan, Zbrani spisi. Šesti zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. Ljubljana 1927, Nova založba.

Dvoje iger z verskim motivom. Sv. Anton v Slov. gor. 1927, Mlad. Mar. družba.

Kern, F. J., English-Slovene Reader. Cleveland, Ohio 1926.

La situation de la Minorité Yougoslave en Italie. Ljubljana 1927. Institut pour la defense des droits des Minorités.

L'Ermite P. — Dr. L. Sušnik, Žena z zaprtimi očmi. Ljubljana 1927, Jugoslov. strok. zveza.

Naša največja kulturna naloga. Akademija znanosti in umetnosti. Narodna Galerija. Ljubljana 1927, Narodna Galerija.

Ozvald, Dr. K., Kulturna pedagogika. Ljubljana 1927, Slov. šolska matica.

Seidl F., Moderna izobrazba. Ljubljana 1927, Tiskovna zadruga.

Staatslexikon. Hsg. v. H. Sacher. 5. Aufl. II. Band: Film-Kapitalismus. Freiburg i. B., Herder & Co.

Turk, Dr. Jos., Tomaž Hren [Bogoslovna Akademija. Razprave V]. Ljubljana 1927, Bogoslovna Akademija.

»Časa«, znanstvena revija »Leonove družbe« v Ljubljani, izhaja v l. 1927./28. (XXII. l.) kot dvomesečnik v letnem obsegu najmanj 20 pol.

Naročnina za XXII. letnik znaša 60 Din, za dijake 40 Din, ako se jih naroči najmanj 10 pod skupnim naslovom. Ustanovnikom, ki to izrečno žele, se všteje v naročnino 10 Din. Naročnina naj se pošilja po priloženih položnicah ali po poštnih nakaznicah. Uprava »Časa« je v Ljubljani v Jugoslovanski tiskarni, kolportažnem oddelku. »Leonova družba« ima pri poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, račun št. 10.433. Naročnina za inozemstvo znaša 70 Din.

Uredniki so: Dr. Fr. K. Lukman, univ. prof., Ljubljana, Marijanišče; dr. Jos. Mal, ravnatelj, Ljubljana, muzej; dr. Fr. Stelè, konservator, Ljubljana, muzej.

Za »Leonovo družbo« kot izdajateljico in za uredništvo je odgovoren prof. dr. F. K. Lukman, za Jugoslovansko tiskarno ravnatelj Karel Čeč.

Opomba: Ponatis razprav in člankov iz »Časa« je dovoljen samo z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter navedbo vira.

Mahničeva ustanova.

Za Mahničovo ustanovo so prepustili vso pisateljsko nagrado (za spise v 1. zvezku tega letnika) gg. prof. dr. A. Ušeničnik, prof. dr. M. Slavič, obl. odb. M. Kranjc; preplačila so poslali gg.: biskup dr. Jos. Srebrnič (100 Din), nadučitelj v pok. J. Balič, župnik J. Grašič (26 lir), prošt A. Kalan (ponovno), župnik J. Lončarič (ponovno), župnik J. Müller, župnik A. Oblak, misijonar J. Pediček, katehet J. Pintar, nar. poslanec F. Smodej, župnik R. Václavík. Vsem: najlepša hvala! Mahničeva ustanova znaša sedaj Din 13.193-08; od te vsote je brez obresti izposojenih Din 5800. — Za vsak dar je LD hvaležna.

Gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku V. zvezek se je zopet zakesnil, ker je tiskarna z delom preobložena. Izide pa nekako s prihodnjim zvezkom »Časa«.

Gg. naročnike, ki so morda našo položnico poštne hranilnice založili, prosimo, naj porabijo položnice, ki se dobe na vsaki pošti, in jih primerno izpolnijo. Naš račun pri poštni hranilnici ima številko **10.433** in naslov: **Leonova družba, Ljubljana**.

Pošljite naročnino! — Širite „Čas“!